

به نام خدای مهربان

پرنده نگری

در تالاب هورالعظیم

به سفارش طرح حفاظت از تالاب های ایران

From
the People of Japan

پرنده‌نگری در تالاب هور العظیم،
به سفارش طرح حفاظت از تالاب‌های ایران
گردآورندگان رضا نیک‌فلک، شبنم قنواتی‌زاده
تهران، زرین مهر، ۱۴۰۱
مشخصات ظاهری: ۹۲ص: مصور (رنگی)
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۳۷-۱۳۳-۱
فهرست‌نویسی بر اساس اطلاعات فیپا
موضوع:

پرنده‌گان-ایران-خوزستان-شناسایی
Birds-Iran-Khuzestan-Identification

تالابها-خوزستان-حفاظت
Wetland Conservation-Iran

تالاب هورالعظیم
(Hur al-Azim Wetland Iran)

شناسه افزوده:

قنواتی زاده، شبنم، ۱۳۵۳-گردآورنده
نیک‌فلک، رضا، ۱۳۷۲-گردآورنده

● سازمان حفاظت محیط زیست. طرح حفاظت از تالاب‌های ایران ●
رده بندی کنگره: QL۶۷۲/۷۳ ● رده بندی دیویی: ۵۹۸/۰۹۵۵ ● شماره کتابخانه ملی: ۸۸۵۲۱۳۶

پرنده‌نگری در تالاب هورالعظیم

چاپ اول ۱۴۰۱ / شماره‌گان: ۱۰۰۰ جلد
قیمت: رایگان

● گردآوردگان: رضا نیک‌فلک ● شب‌نم قنواتی‌زاده
● عکاس: رضا نیک‌فلک ● طراحی جلد و صفحه‌آرایی: مه‌ساولی‌زاده
● به سفارش طرح حفاظت از تالاب‌های ایران
● شماره شابک: ۱-۱۳۳-۲۳۷-۶۰۰-۹۷۸ ● سال چاپ: ۱۴۰۱
● نام انتشارات: زرین مهر

تقديم به

روان پاک علیرضا افشون به پاس یک عمر خدمات
بی‌شائبه در راه تیمار حیات وحش خوزستان

سپاسنامه

از طرح حفاظت از تالاب‌های ایران و اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان به خاطر حمایت‌های خود در جهت تولید این اثر، سپاسگزاری می‌نمایم و این اثر را به مردم مهربان حاشیه تالاب هورالعظیم تقدیم می‌نمایم. همچنین یاد و خاطره شهدای هور مخصوصاً سردار علی هاشمی را که از این آب و خاک دفاع کرده‌اند گرامی می‌داریم، بدیهی است اگر جانفشانی‌های این شهدای گرانقدر نبود، این نوشتار نیز پدید نمی‌آمد.

پیشگفتار

در این کتابچه تلاش شده است تا بخش کوچکی از ارزش‌های زیست بوم تالاب هورالعظیم تشریح گردد و نظر خوانندگان را به وجوه دیگر تالاب از جمله توان‌های درآمدزایی دیدنی تالاب جلب نماید. پرندنگری و اکوتوریسم در تالاب هورالعظیم لایه‌های پنهانی از وجوه اقتصادی هستند که از چشم بسیاری از مسئولین و برنامه‌ریزان دور مانده است. امید است با معرفی زیبایی‌های بی‌نظیر خلقت در بخشی از منطقه میانرودان (بین النهرین) در تالاب هورالعظیم و توسعه پرندنگری و مشاهده حیات وحش، ضمن توانمندسازی جوامع محلی حاشیه تالاب، اقدامی عملی در جهت حفاظت از این تالاب و حیات‌وحش بی‌بدیلش صورت پذیرد.

فهرست مطالب

۸.....	فصل اول تالاب و ارزش‌های آن.....
۹.....	زیستگاه‌های تالابی.....
۱۰.....	تالاب هورالعظیم.....
۱۱.....	ارزش تالاب هورالعظیم به عنوان زیستگاه حیات وحش.....
۱۲.....	فصل دوم پرندگان تالاب هورالعظیم .....
۱۳.....	پرندگان تالاب هورالعظیم.....
۱۴.....	پرندگان آبی.....
۱۴.....	پرندگان کنار آبی.....
۱۴.....	پرندگان خشکی زی.....
۱۴.....	پدیده مهاجرت پرندگان.....
۱۵.....	انواع پرندگان مهاجر.....
۱۵.....	مهاجران تابستان گذران.....
۱۶.....	فهرست سرخ گونه‌های در معرض خطر.....
۱۸.....	فهرست پرندگان تالاب هورالعظیم.....
۴۰.....	فصل سوم معرفی تعدادی از پرندگان ارزشمند تالاب هورالعظیم.....
۴۱.....	معرفی تعدادی از پرندگان ارزشمند تالاب هورالعظیم.....
۷۱.....	فصل چهارم پرندنگری.....
۷۲.....	پرندنگر کیست؟ .....
۷۷.....	چرا خوزستان بهشت پرندنگرهاست؟.....
۸۱.....	نقاط مناسب پرندنگری در تالاب هورالعظیم.....
۸۴.....	تعارضات مهم تالاب هورالعظیم.....
۸۹.....	تالاب‌های خوزستان غرق در خون.....
۹۰.....	روش‌های صید پرندگان مهاجر در خوزستان.....

 فصل اول
تالاب و ارزش‌های آن

زیستگاه‌های تالابی

تالاب‌ها زیستگاه‌های ارزشمندی هستند که جمعیت زیادی از انواع گونه‌های حیات وحش را به طور دائم و یا موقت در خود جای می‌دهند. پرنندگان مهاجر بخش مهمی از اعضای موقت تالاب‌ها به شمار می‌روند. بسیاری از آبزیان، از تالاب‌ها به عنوان محلی جهت تخم‌ریزی و پرورش نوزادان و... استفاده می‌کنند. پرنندگان از زیستگاه‌های تالابی، به عنوان مکانی برای تغذیه، استراحت، پناه‌گرفتن و محلی برای زادآوری استفاده می‌کنند. همچنین تالاب‌ها شمار زیادی از انواع گونه‌های حمایت شده و در خطر انقراض جهانی را نیز در خود جا می‌دهند که اسامی آنها در فهرست سرخ (IUCN) آورده شده است. علی‌رغم دانش بشر نسبت به ارزش‌ها و کاربردهای متنوع تالاب‌ها، همواره شاهد تخریب و محدود کردن این زیستگاه‌های ارزشمند هستیم.

تالاب هورالعظیم

این تالاب یکی از مهم‌ترین و بزرگترین تالاب‌های جهانی است که بزرگترین اکوسیستم موجود در جنوب غرب آسیا به شمار می‌رود. تالاب هورالعظیم با مساحت ۱۲۵۰۰۰ هکتار در غرب استان خوزستان در انتهای رود کرخه در منطقه مرزی دشت آزادگان بین دو کشور ایران و عراق واقع شده است و تحت عنوان منطقه حفاظت‌شده هورالعظیم می‌باشد. متأسفانه از شکوه و عظمت گذشته این تالاب چیز زیادی باقی نمانده است. با این وجود، هورالعظیم از نظر تنوع‌زیستی جز بی‌نظیرترین تالاب‌های ایران و خاورمیانه به شمار می‌رود. از کل وسعت این تالاب نزدیک به دو سوم آن در خاک عراق و یک سوم آن در خاک ایران قرار دارد. بخش غربی این تالاب به وسیله رودخانه دجله در جنوب شهر اماره در خاک عراق و بخش شرقی آن از رودخانه کرخه و بارندگی‌های سالانه تغذیه می‌شود اما اصلی‌ترین منبع تغذیه‌کننده آب این تالاب در هر دو بخش عراقی و ایرانی آن، رود کرخه محسوب می‌شود.

ارزش تالاب هورالعظیم به عنوان زیستگاه حیات وحش
گسترده‌گی تالاب همراه با پوشش گیاهی انبوه خصوصاً در بخش‌های شمالی و مناطق ساحلی به ویژه در بخش ایرانی آن، وجود ذخایره غذایی فراوان و پناهگاهی بودن آن و از همه مهم‌تر قرار گرفتن در مهم‌ترین مسیر کریدور مهاجرتی پرندگان از جمله عواملی به شمار می‌روند که موجب حضور جمعیت‌های کثیری از انواع پرندگان در تالاب هورالعظیم شده است.

فصل دوم

پرندگان تالاب هورالعظیم

پرندگان تالاب هورالعظیم

خوزستان به دلیل دارا بودن اقلیم‌های مختلف، تنوع آب و هوایی، وجود رودخانه‌های پرآب و مهم و قرار گرفتن در حاشیه شمال غربی خلیج فارس، زیستگاه‌های متنوعی برای حضور انواع پرندگان داشته و تعداد فراوانی از آنها را در خود جای داده است. در استان خوزستان حدود ۴۰۰ گونه پرنده مشاهده و ثبت شده است که در این میان، بیش از ۳۰۰ گونه از آنها در تالاب هورالعظیم دیده می‌شوند. پرندگان از نظر نوع زیستگاه در سه گروه عمده‌ی آبی، کنار آبی و خشکی‌زی طبقه بندی می‌شوند:

■ پرندگان آبی

گونه‌های آبی گونه‌هایی را شامل می‌شوند که به زندگی در آب خو گرفته‌اند و تغذیه و بیشتر فعالیت‌های زیستی آنها در محیط‌های آبی صورت می‌گیرد. این گروه از پرندگان از لحاظ مورفولوژی تفاوت آشکاری با سایر گروه‌ها دارند که این تفاوت به خصوص در منقار و انگشتان پرده‌دارشان کاملاً آشکار است. این ویژگی سبب می‌شود که پرنده

در آب به راحتی شنا کرده و غوطه‌ور شود. پرنندگان آبی در عمده‌ها، باتلاق‌ها، دریاچه‌ها، خوریات، سواحل و آبگیرهای استان دیده می‌شوند.

■ پرنندگان کنارآبی

گونه‌های کنارآبی نیز همچون پرنندگان آبی با محیط‌های آبی عجین بوده و وابسته به آب هستند. این پرنندگان در آبگیرهای کم‌عمق، سواحل خوریات، حواشی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، باتلاق‌ها و نیزارها دیده شده و به تغذیه می‌پردازند.

■ پرنندگان خشکی‌زی

گونه‌های خشکی‌زی پرندگانی را شامل می‌شوند که تمامی فعالیت زمینی آنها در محیط‌های بیرون از آب می‌باشد، هرچند ممکن است برای تغذیه در اطراف محیط‌های تالابی نیز دیده شوند.

■ پدیده مهاجرت پرنندگان

مهاجرت یکی از شورانگیزترین پدیده‌های رفتاری پرنندگان است و این امر از زمان‌های بسیار دور مورد توجه انسان قرار گرفته است.

به جابه‌جایی پرنندگان بین مناطق تخم‌گذاری و مناطق زمستان‌گذرانی آنها مهاجرت گفته می‌شود. این در واقع یک انتخاب طبیعی برای پرنندگان محسوب می‌شود که در مکان‌هایی زندگی کنند که شرایط محیط زیستی برای آنها مطلوب باشد و این امر از مزیت‌های مهاجرت به شمار می‌رود. الگوهای متفاوتی از مهاجرت را می‌توان در عالم پرنندگان مشاهده نمود. مهم‌ترین مهاجرت‌ها به تغییرات فصلی سال وابسته اند. این مهاجرت‌ها با

شروع فصل سرما، کاهش مواد غذایی و تغییرات در طول شبانه‌روز غالباً از مناطق شمالی قاره‌ها به سمت مناطق جنوبی با شرایط محیط زیستی مناسب‌تر آغاز می‌شود. موقعیت خاص جغرافیایی و ویژگی منحصر به فرد کشور ایران به دلیل تنوع زیستگاهی، آب و هوایی و قرار گرفتن در تقاطع گذرگاه‌های سه منطقه اصلی جانوری، موجب شده است تا هر ساله شمار بسیار زیادی از پرندگان به ویژه پرندگان آبی و کنارآبی در اواسط فصل پاییز وارد شده و در اوایل فصل بهار ایران را به سمت زادگاه‌های خود ترک کنند.

انواع پرندگان مهاجر

■ مهاجران تابستان‌گذران (مهاجران جوجه‌آور)

پرندگانی که در بهار به زیستگاه‌های جوجه‌آوری خود رسیده و پس از تولیدمثل در پاییز، آن منطقه را ترک می‌کنند.

■ مهاجران زمستان‌گذران

پرندگانی که در پاییز به زیستگاه زمستان‌گذرانی خود رسیده و در بهار منطقه را ترک می‌کنند.

■ مهاجران عبوری

پرندگانی که در زمان مهاجرت، در منطقه دیده می‌شوند. آنها نه جوجه‌آوری داشته و نه زمستان‌گذرانی دارند بلکه به شکل موقت برای استراحت و تجدید قوا از یک زیستگاه استفاده می‌کنند.

آشنایی با اتحادیه بین المللی حفاظت از منابع طبیعی (IUCN)

اتحادیه بین المللی حفاظت از منابع طبیعی یکی از بزرگترین و مهم‌ترین شبکه‌های حفاظت از محیط زیست جهانی است.

فهرست سرخ گونه‌های در معرض خطر

اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت معتبرترین سازمان اعلام نظر در مورد وضعیت گونه‌ها است. فهرست سرخ گونه‌های در معرض خطر اتحادیه بین‌المللی حفاظت از منابع طبیعی که در سال ۱۹۶۳ به وجود آمد جامع‌ترین فهرست وضعیت نگهداری از منابع طبیعی گیاهی و جانوری است. این فهرست (لیست داده‌های سرخ) روی ضوابط دقیقی جهت ارزیابی خطر انقراض هزاران گونه و زیرگونه استوار شده است. این ضوابط مربوط به همه گونه‌ها در تمام مناطق دنیا می‌شود. هدف از تدوین این فهرست جلب توجه مردم، تصمیم‌گیران و همچنین جوامع بین‌المللی به موضوع حفاظت از منابع طبیعی است تا از این طریق از روند رو به رشد انقراض گونه‌های گیاهی و جانوری جلوگیری شود. در تالاب هورالعظیم نیز تعداد زیادی گونه‌های حمایت شده و جز فهرست سرخ جهانی وجود دارد. فهرست زیر شامل ۲۳ گونه از پرندگان تالاب هورالعظیم است که به علت قرار گرفتن در فهرست سرخ جهانی، از ارزش حفاظتی بسیار بالایی برخوردار هستند.

وجود این تعداد از پرندگان با درجه حفاظتی بالا، بیانگر

اهمیت و ارزشمندی تالاب هورالعظیم است.

۱. غاز پیشانی سفید کوچک *Lesser White-fronted Goose*

Anser erythropus

۲. عروس غاز *Red-breasted Goose Branta ruficollis*

۳. اردک دم‌دراز *Long-tailed Duck Clangula hyemalis*

۴. اردک سرسفید *White-headed Duck Oxyura*

leucocephala

۵. اردک مرمری *Marbled Duck Marmaronetta*
۶. اردک سرحنایی *Common Pochard Aythya ferina*
۷. اردک بلوطی *Ferruginous Duck Aythya nyroca*
۸. اردک سرسفید *White-headed Duck Oxyura leucocephala*
۹. خروس گلی شمالی (معمولی) *Northern Lapwing Vanellus vanellus*
۱۰. گیلانشاه دم‌سیاه *Black-tailed Godwit Limosa limosa*
۱۱. گیلانشاه بزرگ *Eurasian Curlew Numenius arquata*
۱۲. تللیل بلوطی *Curlew Sandpiper Calidris ferruginea*
۱۳. پلیکان خاکستری *Dalmatian Pelican Pelecanus crispus*
۱۴. قمری معمولی *European Turtle Dove Streptopelia turtur*
۱۵. سسک نیزار خوزی *Basra Reed Warbler Acrocephalus griseldis*
۱۶. عقاب خالدار بزرگ (تالابی) *Greater Spotted Eagle Clanga clanga*
۱۷. عقاب صحرای *Steppe Eagle Aquila nipalensis*
۱۸. عقاب شاه‌ی *Eastern Imperial Eagle Aquila heliaca*
۱۹. دال سیاه *Cinereous Vulture Aegypius monachus*
۲۰. سنقر سفید *Pallid Harrier Circus macrourus*
۲۱. بالابان *Saker Falcon Falco cherrug*
۲۲. هوبره *Asian Houbara Chlamydotis macqueenii*
۲۳. *Eurasian Oystercatcher*
۲۴. صدف خوار *Haematopus ostralegus*

فهرست پرندگان تالاب هورالعظیم

۱. غاز خاکستری *Greylag Goose Anser anser*
۲. غاز پیشانی سفید بزرگ *Greater White-fronted Goose*
Anser albifrons
۳. غاز پیشانی سفید کوچک *Lesser White-fronted Goose*
Anser erythropus
۴. عروس غاز *Red-breasted Goose Branta ruficollis*
۵. تنجه *Common Shelduck Tadorna tadorna*
۶. قوی گنگ *mute swan Cygnus olor*
۷. آنقوت *Ruddy Shelduck Tadorna ferruginea*
۸. خوتکای گردن سفید *Cotton Pygmy Goose Nettapus*
coromandelianus
۹. اردک اردهای *Gadwall Anas strepera*
۱۰. گیلار *Eurasian Wigeon Anas penelope*
۱۱. اردک سرسبز *Mallard Anas platyrhynchos*
۱۲. اردک نوک پهن *Northern Shoveler Anas clypeata*
۱۳. فیلوش *Northern Pintail Anas acuta*
۱۴. خوتکای ابروسفید *Garganey Anas querquedula*
۱۵. خوتکای (معمولی) *Eurasian Teal Anas crecca*
۱۶. اردک مرمری *Marbled Duck Marmaronetta*
angustirostris
۱۷. اردک تاجدار *Red-crested Pochard Netta rufina*
۱۸. اردک سرحنایی *Common Pochard Aythya ferina*

۱۹. اردک بلوطی *Ferruginous Duck Aythya nyroca*
۲۰. اردک سیاه‌کاکل *Tufted Duck Aythya fuligula*
۲۱. اردک دم‌دراز *Long-tailed Duck Clangula hyemalis*
۲۲. مرگوس کاکلی *Red-breasted Merganser Mergus*
serrator
۲۳. اردک سرسفید *White-headed Duck Oxyura*
leucocephala
۲۴. دراج *Black Francolin Francolinus francolinus*
۲۵. بلدرچین *Common Quail Coturnix coturnix*
۲۶. شبگرد معمولی *European Nightjar Caprimulgus*
europaeus
۲۷. شبگرد مصری (بیابانی) *Egyptian Nightjar*
Caprimulgus aegyptius
۲۸. بادخورک کوهی (شکم سفید) *Alpine Swift*
Tachymarptis melba
۲۹. بادخورک معمولی *Common Swift Apus apus*
۳۰. بادخورک دودی *Pallid Swift Apus pallidus*
۳۱. بادخورک کوچک *Little Swift Apus affinis*
۳۲. هویره *Macqueen's Bustard Chlamydotis*
macqueenii
۳۳. زنگوله‌بال *Little Bustard Tetrax tetrax*
۳۴. کوکوی معمولی *Common Cuckoo Cuculus*
canorus
۳۵. باقرقره (کوکری) شکم سفید *Pin-tailed Sandgrouse*
Pterocles alchata

۳۶. باقرقرہ (کوکر) شکم سیاہ *Black-bellied Sandgrouse*
Pterocles orientalis
۳۷. کبوتر چاہی *Rock Dove Columba livia*
۳۸. کبوتر کوهپایہ *Stock Dove Columba oenas*
۳۹. کبوتر جنگلی *Common Wood Pigeon Columba*
palumbus
۴۰. قمری معمولی *European Turtle Dove Streptopelia*
turtur
۴۱. یاکریم اوراسیایی *Eurasian Collared Dove*
Streptopelia decaocto
۴۲. قمری خانگی *Laughing Dove Spilopelia*
senegalensis
۴۳. قمری دم دراز *Namaqua Dove Oena capensis*
۴۴. یلوہ آبی *Water Rail Rallus aquaticus*
۴۵. یلوہ حنایی *Corn Crane Crex crex*
۴۶. یلوہ کوچک *Little Crane Porzana parva*
۴۷. یلوہ نوک سبز *Baillon's Crane Porzana pusilla*
۴۸. یلوہ خالدار *Spotted Crane Porzana porzana*
۴۹. طاووسک *Grey-headed Swamphen Porphyrio*
poliocephalus
۵۰. چنگر نوک سرخ *Common Moorhen Gallinula*
chloropus
۵۱. چنگر نوک سفید (معمولی) *Eurasian Coot Fulica atra*
۵۲. درنای خاکستری *Common Crane Grus grus*

۵۳. چاخ لُق اوراسیایی *Eurasian Stone-curlew Burhinus oedicnemus*
۵۴. صدف خوار *Eurasian Oystercatcher Haematopus ostralegus*
۵۵. چوب پا *Black-winged Stilt Himantopus himantopus*
۵۶. نوک خنجری (آووست) *Pied Avocet Recurvirostra avosetta*
۵۷. خروس کُلی شمالی (معمولی) *Northern Lapwing Vanellus vanellus*
۵۸. خروس کُلی سینه سیاه *Spur-winged Lapwing Vanellus spinosus*
۵۹. دیدومک *Red-wattled Lapwing Vanellus indicus*
۶۰. خروس کُلی اجتماعی (ابروسفید) *Sociable Lapwing Vanellus gregarius*
۶۱. خروس کُلی دم سفید *White-tailed Lapwing Vanellus leucurus*
۶۲. سلیم خاکستری *Grey Plover Pluvialis squatarola*
۶۳. سلیم طلایی اروپایی *European Golden Plover Pluvialis apricaria*
۶۴. سلیم طوقی بزرگ *Common Ringed Plover Charadrius hiaticula*
۶۵. سلیم طوقی کوچک *Little Ringed Plover Charadrius dubius*

۶۶. سلیم پاسیاه کوچک *Kentish Plover Charadrius alexandrinus*
۶۷. سلیم شنی کوچک *Lesser Sand Plover Charadrius mongolus*
۶۸. سلیم شنی بزرگ *Greater Sand Plover Charadrius leschenaultii*
۶۹. سلیم سینه بلوطی *Caspian Plover Charadrius asiaticus*
۷۰. سلیم کوهی *Eurasian Dotterel Charadrius morinellus*
۷۱. ایا *Eurasian Woodcock Scolopax rusticola*
۷۲. پاشک کوچک *Jack Snipe Lymnocyptes minimus*
۷۳. پاشک معمولی *Common Snipe Gallinago gallinago*
۷۴. گیلانشاه دم سیاه *Black-tailed Godwit Limosa limosa*
۷۵. گیلانشاه حنایی *Bar-tailed Godwit Limosa lapponica*
۷۶. گیلانشاه ابروسفید *Whimbrel Numenius phaeopus*
۷۷. گیلانشاه بزرگ *Eurasian Curlew Numenius arquata*
۷۸. آبچلیک پاسرخ خالدار *Spotted Redshank Tringa erythropus*
۷۹. آبچلیک پاسرخ معمولی *Common Redshank Tringa totanus*
۸۰. آبچلیک تالابی *Marsh Sandpiper Tringa stagnatilis*

۸۱. آبچلیک پاسبز *Common Greenshank Tringa nebularia*
۸۲. آبچلیک تگزى (سبز) *Green Sandpiper Tringa ochropus*
۸۳. آبچلیک خالدار پاسبز *Wood Sandpiper Tringa glareola*
۸۴. آبچلیک نوک سربالا *Terek Sandpiper Xenopus cinereus*
۸۵. آبچلیک آوازخوان *Common Sandpiper Actitis hypoleucos*
۸۶. سنگ گردان *Ruddy Turnstone Arenaria interpres*
۸۷. تلیله سفید *Sanderling Calidris alba*
۸۸. تلیله کوچک *Little Stint Calidris minuta*
۸۹. تلیله دم سفید *Temminck's Stint Calidris temminckii*
۹۰. تلیله بلوطی *Curlew Sandpiper Calidris ferruginea*
۹۱. تلیله شکم سیاه *Dunlin Calidris alpina*
۹۲. تلیله نوک پهن *Broad-billed Sandpiper Limicola falcinellus*
۹۳. تلیل شکیل *Ruff Calidris pugnax*
۹۴. شناگر (فالاروپ) گردن سرخ *Red-necked Phalarope Phalaropus lobatus*
۹۵. دودوک *Cream-colored Courser Cursorius cursor*
۹۶. بال سرخ *Collared Pratincole Glareola pratincola*
- گلاریول

97. *Oriental Pratincole Glareola maldivarum* **گلاریول خاوری**
98. *Black-winged Pratincole Glareola nordmanni* **گلاریول بال سیاه**
99. *Slender-billed Gull Chroicocephalus genei* **کاکایی صورتی**
100. *Black-headed Gull Chroicocephalus ridibundus* **کاکایی سرسیاه کوچک**
101. *Little Gull Hydrocoloeus minutus* **کاکایی کوچک**
102. *Pallas's Gull Ichthyaetus ichthyaetus* **کاکایی سرسیاه بزرگ**
103. *Common Gull Larus canus* **کاکایی نوک سبز**
104. *Caspian Gull Larus cachinnans* **کاکایی خزری (کاسپی)**
105. *Armenian Gull Larus armenicus* **کاکایی ارمنی**
106. *Lesser Black-backed Gull Larus fuscus* **کاکایی پشت سیاه کوچک**
107. *Baltic Gull Larus fuscus fuscus* **زیرگونه کاکایی (پشت سیاه) بالتیک**
108. *Heuglin's (Siberian) Gull Larus fuscus heuglini* **زیرگونه کاکایی (پشت سیاه) سیبری**
109. *Steppe Gull Larus fuscus barabensis* **زیرگونه کاکایی (پشت سیاه) آسیای میانه**
110. *Gull-billed Tern Gelochelidon nilotica* **پرستودریایی نوک کاکایی**

۱۱۱. پرستو دریایی خزری (کاسپی) *Caspian Tern*
Hydroprogne caspia
۱۱۲. پرستو دریایی کاکلی تگ زرد *Sandwich Tern*
Thalasseus sandvicensis
۱۱۳. پرستو دریایی کوچک *Little Tern Sternula albifrons*
۱۱۴. پرستو دریایی معمولی *Common Tern Sterna*
hirundo
۱۱۵. پرستو دریایی (پرستوتالابی) تیره *Whiskered Tern*
Chlidonias hybrida
۱۱۶. پرستو دریایی (پرستوتالابی) بال سفید *White-winged Tern*
Chlidonias leucopterus
۱۱۷. پرستو دریایی (پرستوتالابی) سیاه *Black Tern*
Chlidonias niger
۱۱۸. کشیم کوچک *Little Grebe Tachybaptus ruficollis*
۱۱۹. کشیم بزرگ *Great Crested Grebe Podiceps*
cristatus
۱۲۰. کشیم گردن سیاه *Black-necked Grebe Podiceps*
nigricollis
۱۲۱. فلامینگوی بزرگ *Greater Flamingo Phoenicopterus*
roseus
۱۲۲. لک لک سیاه *Black Stork Ciconia nigra*
۱۲۳. لک لک سفید *White Stork Ciconia ciconia*
۱۲۴. باکلان (قره قار) کوتوله (کوچک) *Pygmy Cormorant*
Microcarbo pygmeus

۱۲۵. باکلان (قره قار) بزرگ *Great Cormorant*
Phalacrocorax carbo
۱۲۶. مارگردن آفریقایی *African Darter Anhinga rufa*
۱۲۷. اکراس آفریقایی *African Sacred Ibis Threskiornis*
aethiopicus
۱۲۸. اکراس سیاه *Glossy Ibis Plegadis falcinellus*
۱۲۹. کفچه نوک *Eurasian Spoonbill Platalea leucorodia*
۱۳۰. بوتیمار بزرگ *Eurasian Bittern Botaurus stellaris*
۱۳۱. بوتیمار کوچک *Little Bittern Ixobrychus minutus*
۱۳۲. حواصیل (وکای) شب *Black-crowned Night Heron*
Nycticorax nycticorax
۱۳۳. حواصیل (وکای) زرد *Squacco Heron Ardeola*
ralloides
۱۳۴. گاوچرانک معمولی *Western Cattle Egret Bubulcus*
ibis
۱۳۵. حواصیل (وکای) خاکستری *Grey Heron Ardea*
cinerea
۱۳۶. غول حواصیل (غول وگا) *Goliath Heron Ardea*
goliath
- t *Purple Heron Ardea purpurea*
۱۳۸. اگرت (قار) بزرگ *Great Egret Ardea alba*
۱۳۹. اگرت (قار) کوچک *Little Egret Egretta garzetta*
۱۴۰. اگرت (قار) ساحلی *Western Reef Heron Egretta*
gularis

۱۴۱. پلیکان سفید *Great White Pelican Pelecanus onocrotalus*
۱۴۲. پلیکان خاکستری *Dalmatian Pelican Pelecanus crispus*
۱۴۳. عقاب ماهی‌گیر *Western Osprey Pandion haliaetus*
۱۴۴. کورکور بال‌سیاه *Black-winged Kite Elanus caeruleus*
۱۴۵. سارگپه جنگلی (سارگپ عسل‌خوار) اروپایی *European Honey Buzzard Pernis apivorus*
۱۴۶. سارگپه جنگلی (سارگپ عسل‌خوار) تاجدار *Crested Honey Buzzard Pernis ptilorhynchus*
۱۴۷. دال قهوه‌ای (معمولی) *Griffon Vulture Gyps fulvus*
۱۴۸. دال سیاه *Cinereous Vulture Aegypius monachus*
۱۴۹. عقاب مارخوار *Short-toed Snake Eagle Circaetus gallicus*
۱۵۰. عقاب خالدار بزرگ (تالابی) *Greater Spotted Eagle Clanga clanga*
۱۵۱. عقاب پریا *Booted Eagle Hieraaetus pennatus*
۱۵۲. عقاب صحرایی *Steppe Eagle Aquila nipalensis*
۱۵۳. عقاب شاهی *Eastern Imperial Eagle Aquila heliaca*
۱۵۴. عقاب دوبرادر *Bonelli's Eagle Aquila fasciata*
۱۵۵. پیغوی کوچک *Shikra Accipiter badius*
۱۵۶. پیغوی بزرگ *Levant Sparrowhawk Accipiter brevipes*

۱۵۷. قرقی *Eurasian Sparrowhawk Accipiter nisus*
۱۵۸. طرلان (شہباز) *Northern Goshawk Accipiter*
gentilis
۱۵۹. سنقر تالابی معمولی *Western Marsh Harrier*
Circus aeruginosus
۱۶۰. سنقر خاکستری *Hen Harrier Circus cyaneus*
۱۶۱. سنقر سفید *Pallid Harrier Circus macrourus*
۱۶۲. سنقر گندمزار *Montagu's Harrier Circus pygargus*
۱۶۳. کورکور سیاہ *Black Kite Milvus migrans*
۱۶۴. عقاب دریایی دم سفید *White-tailed Eagle*
Haliaeetus albicilla
۱۶۵. سارگپہ پابلند *Long-legged Buzzard Buteo rufinus*
۱۶۶. سارگپہ معمولی *Common Buzzard Buteo buteo*
۱۶۷. سارگپہ (معمولی) صحرائی *Steppe Buzzard Buteo*
buteo vulpinus
۱۶۸. جغد انبار *Western Barn Owl Tyto alba*
۱۶۹. مرغ حق جنوبی *Pallid Scops Owl Otus brucei*
۱۷۰. مرغ حق اوراسیایی *Eurasian Scops Owl Otus scops*
۱۷۱. شاہ بوف اوراسیایی *Eurasian Eagle-Owl Bubo bubo*
۱۷۲. جغد گوش دراز *Long-eared Owl Asio otus*
۱۷۳. جغد تالابی *Short-eared Owl Asio flammeus*
۱۷۴. سبزقبای ہندی *Indian Roller Coracias*
benghalensis
۱۷۵. سبزقبای معمولی *European Roller Coracias*
garrulus

۱۷۶. ماهی خورک سینه سفید *White-throated Kingfisher Halcyon smyrnensis*
۱۷۷. ماهی خورک کوچک *Common Kingfisher Alcedo atthis*
۱۷۸. ماهی خورک ابلق *Pied Kingfisher Ceryle rudis*
۱۷۹. زنبورخوار سبز *Green Bee-eater Merops orientalis*
۱۸۰. زنبورخوار گلوخرمایی (ایرانی) *Blue-cheeked (Persian) Bee-eater Merops persicus*
۱۸۱. زنبورخوار معمولی *European Bee-eater Merops apiaster*
۱۸۲. هدهد (شانه به سر) *Eurasian Hoopoe Upupa epops*
۱۸۳. دارکوب قهوه‌ای (راه‌راه) *Eurasian Wryneck Jynx torquilla*
۱۸۴. لیج کوچک *Lesser Kestrel Falco naumanni* د
۱۸۵. دلیج معمولی *Common Kestrel Falco tinnunculus*
۱۸۶. ترم‌تای *Merlin Falco columbarius*
۱۸۷. لیل *Eurasian Hobby Falco subbuteo*
۱۸۸. بالابان (چَرغ) *Saker Falcon Falco cherrug*
۱۸۹. شاهین (بَحری) *Peregrine Falcon Falco peregrinus*
۱۹۰. سنگ‌چشم پشت سرخ *Red-backed Shrike Lanius collurio*
۱۹۱. سنگ‌چشم دم سرخ *Isabelline Shrike Lanius isabellinus*
۱۹۲. سنگ‌چشم تورانی *Turkestan (Red-tailed) Shrike Lanius phoenicuroides*

۱۹۳. سنگ چشم خاکستری کوچک *Lesser Grey Shrike*
Lanius minor
۱۹۴. سنگ چشم خاکستری بزرگ *Great Grey Shrike*
Lanius excubitor
۱۹۵. سنگ چشم خاکستری عربی (جنوبی) *Arabian] Grey]*
Shrike Lanius excubitor aucheri
۱۹۶. سنگ چشم خاکستری دشتی *Steppe Grey Shrike*
Lanius excubitor pallidirostris
۱۹۷. سنگ چشم سرحنایی *Woodchat Shrike Lanius*
senator
۱۹۸. سنگ چشم پیشانی سفید *Masked Shrike Lanius*
nubicus
۱۹۹. پری شاهرخ *Eurasian Golden Oriole Oriolus*
oriolus
۲۰۰. کلاغ سیاه *Rook Corvus frugilegus*
۲۰۱. کلاغ میان رودان *Mesopotamian Crow Corvus*
cornix capellanus
۲۰۲. میوه خوار *Grey Hypocolius Hypocolius ampelinus*
۲۰۳. چرخ ریسک بلوطی سرخاکستری *Eurasian Penduline*
Tit Remiz pendulinus
۲۰۴. چکاوک درختی *Woodlark Lullula arborea*
۲۰۵. چکاوک آسمانی کوچک *Oriental Skylark Alauda*
gulgula
۲۰۶. چکاوک آسمانی بزرگ *Eurasian Skylark Alauda*
arvensis

۲۰۷. چکاوک کاکلی *Crested Lark Galerida cristata*
۲۰۸. چکاوک پنجه کوتاه بزرگ *Greater Short-toed Lark Calandrella brachydactyla*
۲۰۹. چکاوک طوقی *Bimaculated Lark Melanocorypha bimaculata*
۲۱۰. چکاوک گندمزار (طرقه چکاوک) *Calandra Lark Melanocorypha calandra*
۲۱۱. چکاوک پنجه کوتاه تورانی (کوچک) *Turkestan Short-toed Lark Alaudala heinei*
۲۱۲. بلبل خرم *White-eared Bulbul Pycnonotus leucotis*
۲۱۳. چلچله رودخانه‌ای *Sand Martin Riparia riparia*
۲۱۴. پرستوی خانگی *Barn Swallow Hirundo rustica*
۲۱۵. چلچله کوهی *Eurasian Crag Martin Ptyonoprogne rupestris*
۲۱۶. چلچله بیابانی *Pale Crag Martin Ptyonoprogne obsoleta*
۲۱۷. چلچله دمگاه سفید *Common House Martin Delichon urbicum*
۲۱۸. پرستوی دمگاه‌حنایی *Red-rumped Swallow Cecropis daurica*
۲۱۹. سسک دم‌پهن *Cetti's Warbler Cettia cetti*
۲۲۰. سسک جنبان *Scrub Warbler Scotocerca inquieta*
۲۲۱. سسک بیدی *Willow Warbler Phylloscopus trochilus*

۲۲۲. سسک دمگاہزیتونی خاوری *Eastern Bonelli's Warbler Phylloscopus orientalis*
۲۲۳. سسک چیفچاف معمولی *Common Chiffchaff Phylloscopus collybita*
۲۲۴. سسک چیفچاف کوهی (قفقازی) *Mountain Chiffchaff Phylloscopus sindianus*
۲۲۵. سسک برگی کوچک *Plain Leaf Warbler Phylloscopus neglectus*
۲۲۶. سسک جنگلی *Wood Warbler Phylloscopus sibilatrix*
۲۲۷. سسک ابروزرد *Yellow-browed Warbler Phylloscopus inornatus*
۲۲۸. سسک ابروزرد هیوم *Hume's Leaf Warbler Phylloscopus humei*
۲۲۹. سسک شالیزار *Paddyfield Warbler Acrocephalus agricola*
۲۳۰. سسک نیزار خوزی *Basra Reed Warbler Acrocephalus griseldis*
۲۳۱. سسک نیزار بزرگ *Great Reed Warbler Acrocephalus arundinaceus*
۲۳۲. سسک نیزار پرصدا *Clamorous Reed Warbler Acrocephalus stentoreus*
۲۳۳. سسک ابروسفید *Moustached Warbler Acrocephalus melanopogon*
۲۳۴. سسک جگنزار *Sedge Warbler Acrocephalus schoenobaenus*

۲۳۵. سسک نیزار اوراسیایی *Eurasian Reed Warbler*
Acrocephalus scirpaceus
۲۳۶. سسک تالابی خاوری *Blyth's Reed Warbler*
Acrocephalus dumetorum
۲۳۷. سسک تالابی زیتونی *Marsh Warbler Acrocephalus*
palustris
۲۳۸. سسک درختی کوچک *Booted Warbler Iduna*
caligata
۲۳۹. سسک درختی هندی *Sykes's Warbler Iduna rama*
۲۴۰. سسک درختی زیتونی *Eastern Olivaceous Warbler*
Iduna pallida
۲۴۱. سسک درختی بزرگ *Upcher's Warbler Hippolais*
languida
۲۴۲. سسک درختی لیمویی *Icterine Warbler Hippolais*
icterina
۲۴۳. سسک ملخی *Common Grasshopper Warbler*
Locustella naevia
۲۴۴. سسک خوش صدا *Savi's Warbler Locustella*
luscinioides
۲۴۵. سسک دم‌چتری *Zitting Cisticola Cisticola juncidis*
۲۴۶. سسک دلکش (شکیل) *Delicate Prinia Prinia*
lepida
۲۴۷. سسک سرسیاه *Eurasian Blackcap Sylvia*
atricapilla
۲۴۸. سسک باغی *Garden Warbler Sylvia borin*
۲۴۹. سسک سینه راه‌راه *Barred Warbler Sylvia nisoria*

۲۵۰. سسک گلوسفید کوچک *Lesser Whitethroat Sylvia curruca*

۲۵۱. سسک گلوسفید بیابانی *Desert Whitethroat Sylvia minula*

۲۵۲. سسک گلوسفید ہیوم *Hume's Whitethroat Sylvia althaea*

۲۵۳. سسک چشم سفید شرقی *Eastern Orphean Warbler Sylvia crassirostris*

۲۵۴. سسک بیابانی آسیایی *Asian Desert Warbler Sylvia nana*

۲۵۵. سسک گلوسفید بزرگ *Common Whitethroat Sylvia communis*

۲۵۶. سسک سردودی *Menetries's Warbler Sylvia mystacea*

۲۵۷. لیکوی خوزی *Iraq Babbler Turdoides altirostris*

۲۵۸. لیکو افغان *Afghan Babbler Turdoides huttoni*

۲۵۹. سار صورتی *Rosy Starling Pastor roseus*

۲۶۰. سار سیاہ *Common Starling Sturnus vulgaris*

۲۶۱. توکای سیاہ *Common Blackbird Turdus merula*

۲۶۲. توکای باغی *Song Thrush Turdus philomelos*

۲۶۳. دم چتری *Rufous-tailed Scrub Robin Cercotrichas galactotes*

۲۶۴. مگس گیر خالدار *Spotted Flycatcher Muscicapa striata*

۲۶۵. سینہ سرخ اروپایی *European Robin Erithacus rubecula*

۲۶۶. گلوآبی *Bluethroat Luscinia svecica*

۲۶۷. بلبل خالدار *Thrush Nightingale Luscinia luscinia*
۲۶۸. بلبل هزاردستان *Common Nightingale Luscinia megarhynchos*
۲۶۹. سینه‌سرخ ایرانی *White-throated Robin Irania gutturalis*
۲۷۰. مگس‌گیر نیم‌طوق *Semicollared Flycatcher Ficedula semitorquata*
۲۷۱. مگس‌گیر سینه‌سرخ *Red-breasted Flycatcher Ficedula parva*
۲۷۲. دم‌سرخ پشت‌بلوطی *Eversmann's Redstart Phoenicurus erythronotus*
۲۷۳. دم‌سرخ سیاه *Black Redstart Phoenicurus ochruros*
۲۷۴. دم‌سرخ معمولی *Common Redstart Phoenicurus phoenicurus*
۲۷۵. طرقله کوهی *Rufous-tailed Rock Thrush Monticola saxatilis*
۲۷۶. طرقله کبود (بنفش) *Blue Rock Thrush Monticola solitarius*
۲۷۷. چک بوته‌ای *Whinchat Saxicola rubetra*
۲۷۸. چک اروپایی *European Stonechat Saxicola rubicola*
۲۷۹. چک سیبری *Siberian Stonechat Saxicola maurus*
۲۸۰. چکچک دشتی *Isabelline Wheatear Oenanthe isabellina*
۲۸۱. چکچک کوهی *Northern Wheatear Oenanthe oenanthe*

۲۸۲. چکچک ایرانی (دم سرخ) *Persian (Red-tailed)*
Wheatear Oenanthe chrysopygia
۲۸۳. چکچک ابلق (معمولی) *Pied Wheatear Oenanthe*
pleschanka
۲۸۴. چکچک گوش سیاه شرقی *Eastern Black-eared*
Wheatear Oenanthe melanoleuca
۲۸۵. چکچک بیابانی *Desert Wheatear Oenanthe deserti*
۲۸۶. چکچک ابلق جنوبی *Mourning Wheatear Oenanthe*
lugens
۲۸۷. چکچک پشت سفید *Finsch's Wheatear Oenanthe*
finschii
۲۸۸. چکچک ابلق خاوری *Variable Wheatear Oenanthe*
picata
۲۸۹. چکچک سیاه شکم سفید *Hume's Wheatear*
Oenanthe albonigra
۲۹۰. چکچک ابلق دم سفید *Hooded Wheatear Oenanthe*
monacha
۲۹۱. گنجشک خانگی *House Sparrow Passer domesticus*
۲۹۲. گنجشک سینه سیاه *Spanish Sparrow Passer*
hispaniolensis
۲۹۳. گنجشک رودخانه‌ای *Dead Sea Sparrow Passer*
moabiticus
۲۹۴. گنجشک خاکی *Pale Rockfinch Carospiza*
brachydactyla
۲۹۵. گنجشک گلوزرد *Yellow-throated Sparrow*
Gymnoris xanthocollis

۲۹۶. دم‌جنبانگ شکم‌زرد *Western Yellow Wagtail*
Motacilla flava
۲۹۷. دم‌جنبانگ زرد سرزرد {Yellow} *Yellow-headed*
Wagtail Motacilla flava lutea
۲۹۸. دم‌جنبانگ لیمویی *Citrine Wagtail Motacilla*
citreola
۲۹۹. دم‌جنبانگ خاکستری *Grey Wagtail Motacilla*
cinerea
۳۰۰. دم‌جنبانک ابلق *White Wagtail Motacilla alba*
۳۰۱. پیت پادراز *Richard's Pipit Anthus richardi*
۳۰۲. پیپت خاکی *Tawny Pipit Anthus campestris*
۳۰۳. پیپت نوک‌دراز *Long-billed Pipit Anthus similis*
۳۰۴. پیپت چمنزار *Meadow Pipit Anthus pratensis*
۳۰۵. پیپت درختی *Tree Pipit Anthus trivialis*
۳۰۶. پیپت گلوسرخ *Red-throated Pipit Anthus*
cervinus
۳۰۷. پیپت تالابی *Water Pipit Anthus spinoletta*
۳۰۸. سهره جنگلی *Common Chaffinch Fringilla coelebs*
۳۰۹. سهره صورتی *Trumpeter Finch Bucanetes*
githagineus
۳۱۰. سهره گلی *Common Rosefinch Carpodacus*
erythrinus
۳۱۱. سهره خاکی *Desert Finch Rhodospiza obsoleta*
۳۱۲. سهره طلایی *European Goldfinch Carduelis*
carduelis
۳۱۳. زردپره مزرعه *Corn Bunting Emberiza calandra*
۳۱۴. زردپره رخ‌زرد *Cinereous Bunting Emberiza*
cineracea

۳۱۵. زردپره سرزیتونی *Ortolan Bunting Emberiza hortulana*
۳۱۶. زردپره سرسیاه *Black-headed Bunting Emberiza melanocephala*
۳۱۷. زردپره نیزار (تالابی) *Common Reed Bunting Emberiza schoeniclus*
۳۱۸. زردپره کوهی *rock bunting Emberiza cia*
۳۱۹. غاز پیشانی سفید کوچک *Lesser White-fronted Goose Anser erythropus*
۳۲۰. عروس غاز *Red-breasted Goose Branta ruficollis*
۳۲۱. اردک دم دراز *Long-tailed Duck Clangula hyemalis*
۳۲۲. اردک سرسفید *White-headed Duck Oxyura leucocephala*
۳۲۳. اردک مرمری *Marbled Duck Marmaronetta*
۳۲۴. اردک سرحنایی *Common Pochard Aythya ferina*
۳۲۵. اردک بلوطی *Ferruginous Duck Aythya nyroca*
۳۲۶. اردک سرسفید *White-headed Duck Oxyura leucocephala*
۳۲۷. خروس گلی شمالی (معمولی) *Northern Lapwing Vanellus vanellus*
۳۲۸. گیلانشاه دم سیاه *Black-tailed Godwit Limosa limosa*
۳۲۹. گیلانشاه بزرگ *Eurasian Curlew Numenius arquata*
۳۳۰. تلیل بلوطی *Curlew Sandpiper Calidris ferruginea*
۳۳۱. پلیکان خاکستری *Dalmatian Pelican Pelecanus crispus*

۳۳۲. قمری معمولی *European Turtle Dove*
Streptopelia turtur
۳۳۳. سسک نیزار خوزی *Basra Reed Warbler*
Acrocephalus griseldis
۳۳۴. عقاب خالدار بزرگ (تالابی) *Greater Spotted Eagle*
Clanga clanga
۳۳۵. عقاب صحرای *Steppe Eagle Aquila nipalensis*
۳۳۶. عقاب شاهی *Eastern Imperial Eagle Aquila heliaca*
۳۳۷. دال سیاه *Cinereous Vulture Aegyptius monachus*
۳۳۸. سنقر سفید *Pallid Harrier Circus macrourus*
۳۳۹. بالابان *Saker Falcon Falco cherrug*
۳۴۰. هوبره *Asian Houbara Chlamydotis macqueenii*
۳۴۱. صدف خوار *Eurasian Oystercatcher Haematopus ostralegus*

منابع

کابلی، محمد، منصور علی آبادیان، محمد توحیدی فر، سید بابک موسوی و کیس رزلار (۱۳۹۵). اطلس پرندگان ایران، سازمان حفاظت محیط زیست، ۶۲۰ ص

فصل سوم

معرفی تعدادی از پرندگان
ارزشمند تالاب هورالعظیم

معرفی تعدادی از پرندهگان ارزشمند تالاب هورالعظیم

گلاریول بال سرخ *Collared Pratincole*: پرنده‌ای مهاجر است. زمستان‌ها را در مناطق گرمسیری آفریقا به سر برده و در فصول بهار و تابستان جهت زادآوری به خوزستان مهاجرت می‌کند. گلاریول‌ها، دشت‌های وسیع نزدیک به آب را جهت زیستن و لانه‌سازی انتخاب می‌کنند.

● گلاریول بال سرخ *Collared Pratincole*

● بوتیمار بزرگ *Great Bittern*

بوتیمار بزرگ *Great Bittern*: بوتیمارها کنار آب در مکانی که پوشش گیاهی نیزار و انبوه داشته باشد، زندگی می‌کنند. قدرت استتار این پرنده فوق العاده است. در فرهنگ کهن ایرانی، مرغ غمخوار نامیده می‌شود به این باور که ساعت‌ها کنار آب می‌نشیند و از غم آنکه نکند برکه خشک شود لب به آب نمی‌زند.

● عقاب ماهی‌گیر *Western Osprey*

عقاب ماهی‌گیر *Western Osprey*: یکی از پرندهگان مهم و مهاجر تالاب هورالعظیم است.

قمری معمولی *Turtle Dove*: پرنده‌ای مهاجر است. زمستان‌ها را در مناطقی از آفریقا به سر برده و در فصل بهار برای زادآوری به خوزستان مهاجرت می‌کند.

● قمری معمولی *Turtle Dove*

سسک خوزی (بصره) *Basra Reed warbler*: پرنده‌ای چند سانتی‌متری که بسیاری از علاقمندان دنیای پرندگان در سرتاسر جهان، آرزوی دیدنش را دارند، این پرنده در فصل بهار برای تولیدمثل به تالاب هورالعظیم مهاجرت می‌کند. زیستگاه زادآوری سسک خوزی تالاب‌های بین‌النهرین می‌باشد. مجموعه تالاب‌های وسیعی که بین دو کشور عراق و ایران (خوزستان) قرار دارد. هورالعظیم در غرب استان خوزستان مهم‌ترین مکان زادآوری سسک خوزی در جهان است. از بین رفتن زیستگاه زادآوری چه در عراق و چه در ایران (نابودی تالاب‌ها) نسل این گونه را در خطر انقراض قرار داده است.

● سسک خوزی (بصره) *Basra Reed warbler*

شبگرد مصری *Egyptian Nightjar*: از پرنده‌گان مهاجر گرمسیری است که در فصل بهار برای تولیدمثل به خوزستان مهاجرت می‌کند و پس از بزرگ کردن جوجه‌ها، در اواخر تابستان به مناطق زمستان‌گذرانی خود در نواحی گرمسیری آفریقا باز می‌گردد.

● شبگرد مصری *Egyptian Nightjar*

پلیکان سفید *White Pelican*: هورالعظیم مهم‌ترین زیستگاه زمستان‌گذرانی پلیکان سفید در ایران می‌باشد. تخریب زیستگاه و شکار با اسلحه و کاهش جمعیت آبزیان از اصلی‌ترین عوامل کاهش جمعیت پلیکان‌ها می‌باشد.

● پلیکان سفید *White Pelican*

● اردک مرمری *Marbled*

اردک مرمری *Marbled*

Duck: اسم عربی محلی، شیجه و از گونه‌های حمایت شده و آسیب‌پذیر جهانی است. تالاب هورالعظیم مهم‌ترین زیستگاه اردک مرمری در کشور است. شکار گسترده (تور هوایی، دامگاه، اسلحه) و نابودی تالاب‌های بین‌النهرین جمعیت آن را به شدت کاهش داده است.

خوتکای ابروسفید *Garganey*: جز اولین گروه از پرندگان مهاجری هستند که در اواسط مرداد ماه وارد تالاب‌های خوزستان می‌شوند و در اوایل مهرماه تالاب‌های استان را جهت ادامه مسیر مهاجرت ترک می‌کنند. اولین قربانیان محمیة (دامگاه) این پرندگان در هنگام ورود به دلیل تعداد زیاد و دسته‌های بزرگ از نظر متخلفان تمام ناشدنی هستند اما به همان اندازه میزان صید بسیار بالایی دارند و در این مدت زمان کوتاه حضور،

ضربات جبران‌ناپذیری به جمعیت این گونه وارد می‌شود به شکلی که سال به سال از جمعیت آن‌ها کاسته می‌شود.

● خوتکای ابروسفید *Garganey*

کشیم بزرگ *Great Crested Grebe*: از پرندگان بومی تالاب هورالعظیم است. کشیم بزرگ ماهی‌خوار بوده و در آب شیرجه می‌زند.

● کشیم بزرگ *Great Crested Grebe*

لیکوی خوزی *Iraq Babbler*: پراکنش آن در ایران تنها مربوط به بخش‌هایی از استان خوزستان می‌باشد. زیستگاه این پرندگی مکان‌های مرطوب و نیززارهای انبوه است. تالاب‌های هورالعظیم و شادگان از مهم‌ترین مکان‌های زیست لیکوی خوزی به شمار می‌روند. لیکوها با تغذیه از حشرات و لارو آنها نقش بسیار مهمی در کنترل جمعیت حشرات خصوصا در تالاب‌ها دارند.

● لیکوی خوزی *Iraq Babbler*

گنجشک رودخانه‌ای *Dead Sea Sparrow*: زیستگاه
گنجشک رودخانه‌ای نیزارهای حاشیه رودخانه و
تالابها می‌باشد. به طور کلی نزدیک به آب زندگی
می‌کند و از پرندگان بومی خوزستان می‌باشد. در
فصول پاییز و زمستان در گروه‌های نسبتاً بزرگ قابل
مشاهده هستند. این گنجشک پراکنش محدودی در
کشور ما دارد.

● گنجشک رودخانه‌ای *Dead Sea Sparrow*

کفچه نوک *Eurasian Spoonbill*: پرنده ای آبی که به واسطه شکل منقارش از پرندگان دیگر به خوبی متمایز می‌شود و در فصل زادآوری از زیباترین پرندگان آبی می‌باشد. در گذشته در دریاچه ارومیه و طشک و نیزارهای تالاب پریشان زادآوری می‌کرده است. در حال حاضر تمامی مناطق فوق از بین رفته و خشک شده‌اند و تنها در بخش‌های محدودی از خلیج فارس از جمله خورموسی در جنوب خوزستان، زادآوری می‌کند.

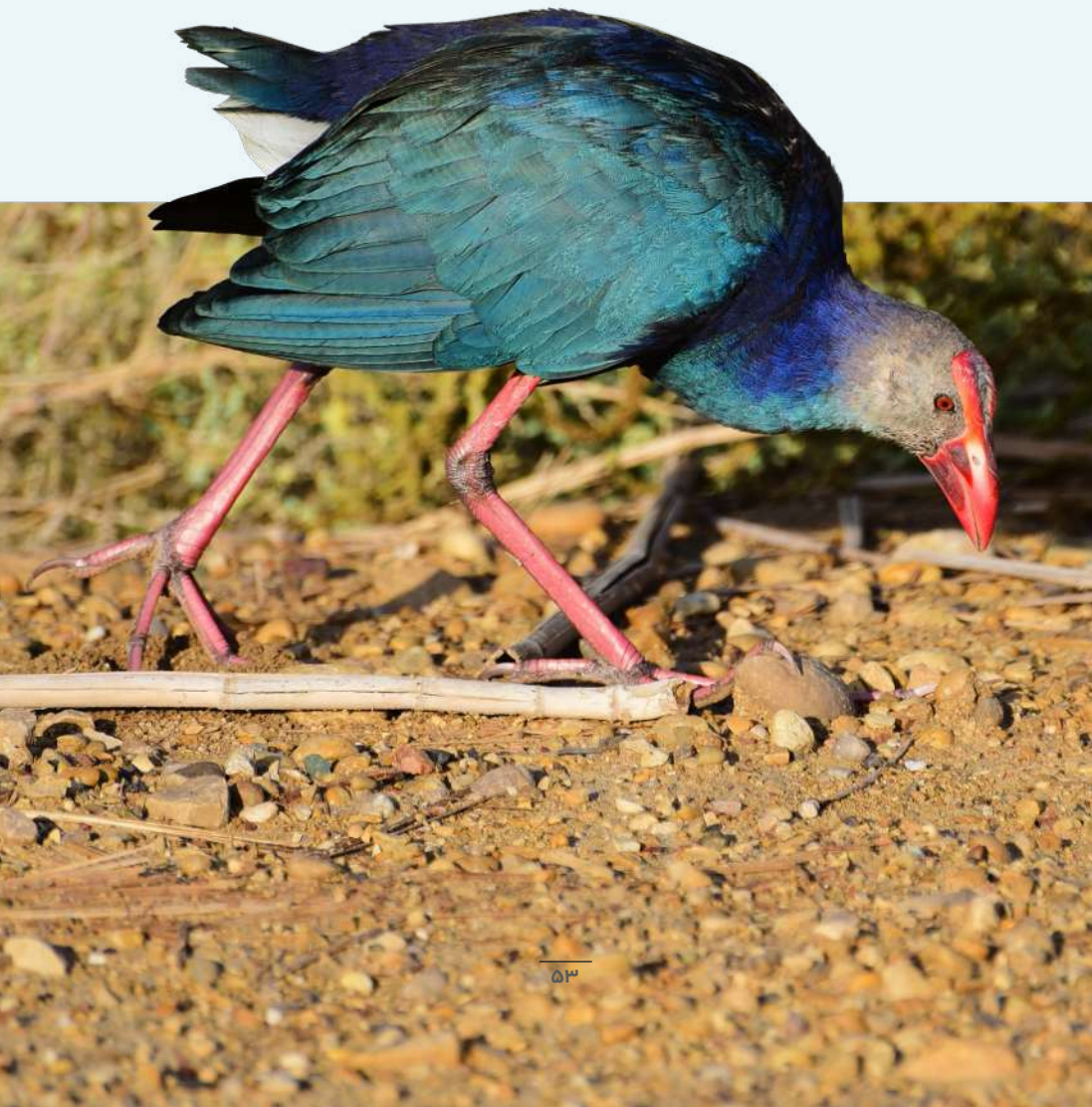
● کفچه نوک *Eurasian Spoonbill*

این گونه به تعداد زیاد در تالاب‌های خوزستان به خصوص هورالعظیم زمستان‌گذرانی می‌کند. از بین رفتن زیستگاه‌های مهم زادآوری، شکار، خشک شدن تالاب‌ها و تخریب زیستگاه، از عوامل مهم تهدید کفچه نوک در ایران به شمار می‌روند.

طاووسک Purple Swamphen: طاووسک به زبان عربی محلی برهان، نگین فیروزه‌ای هورالعظیم، از پرندهگان بومی و حمایت شده می‌باشد. نابودی تالاب و آتش زدن نیزارها از یک سو و شکار با اسلحه از سوی دیگر جمعیت آن را به شدت کاهش داده است.

● طاووسک Purple Swamphen

سبزقبا *European Roller*: از پرندگان بومی استان خوزستان است. جز پرندگان مهاجر بوده و زمستان ها را در مناطق گرمسیری آفریقا به سر برده و در فصل بهار برای زادآوری به خوزستان مهاجرت می‌کند.

● سبزقبا *European Roller*

باکلان مارگردن *African darter*: یکی از زیباترین و کمیاب‌ترین پرندگان ایران است. زیستگاه اصلی این پرنده آفریقا می‌باشد. جمعیت بسیار محدودی از این گونه در تالاب هورالعظیم وجود دارد. تالاب هورالعظیم تنها زیستگاه این گونه در ایران و خاورمیانه می‌باشد. در سال‌های اخیر به دلیل تخریب زیستگاه و شکار، جمعیت محدود و آسیب‌پذیر آن در معرض نابودی کامل قرار گرفته است. متأسفانه هیچ‌گونه برنامه حفاظتی برای احیای نسل این گونه در نظر گرفته نشده است و همچنان تورهای پر تعداد ماهیگیری از مارگردن‌ها قربانی می‌گیرد.

باکلان مارگردن *African darter*

غول حواصیل *Goliath Heron*: یکی از بزرگترین و کمیابترین پرندگان ایران است. زیستگاه اصلی این پرنده آفریقا می‌باشد. جمعیت بسیار محدودی از این گونه، در برخی نقاط خاورمیانه وجود دارد. تالاب هورالعظیم مهم‌ترین زیستگاه این گونه در ایران است. در سال‌های اخیر به دلیل تخریب زیستگاه و شکار، جمعیت محدود و آسیب‌پذیر آن در معرض نابودی کامل قرار گرفته است. متأسفانه هیچ گونه برنامه حفاظتی برای احیای نسل این گونه در نظر گرفته نشده است.

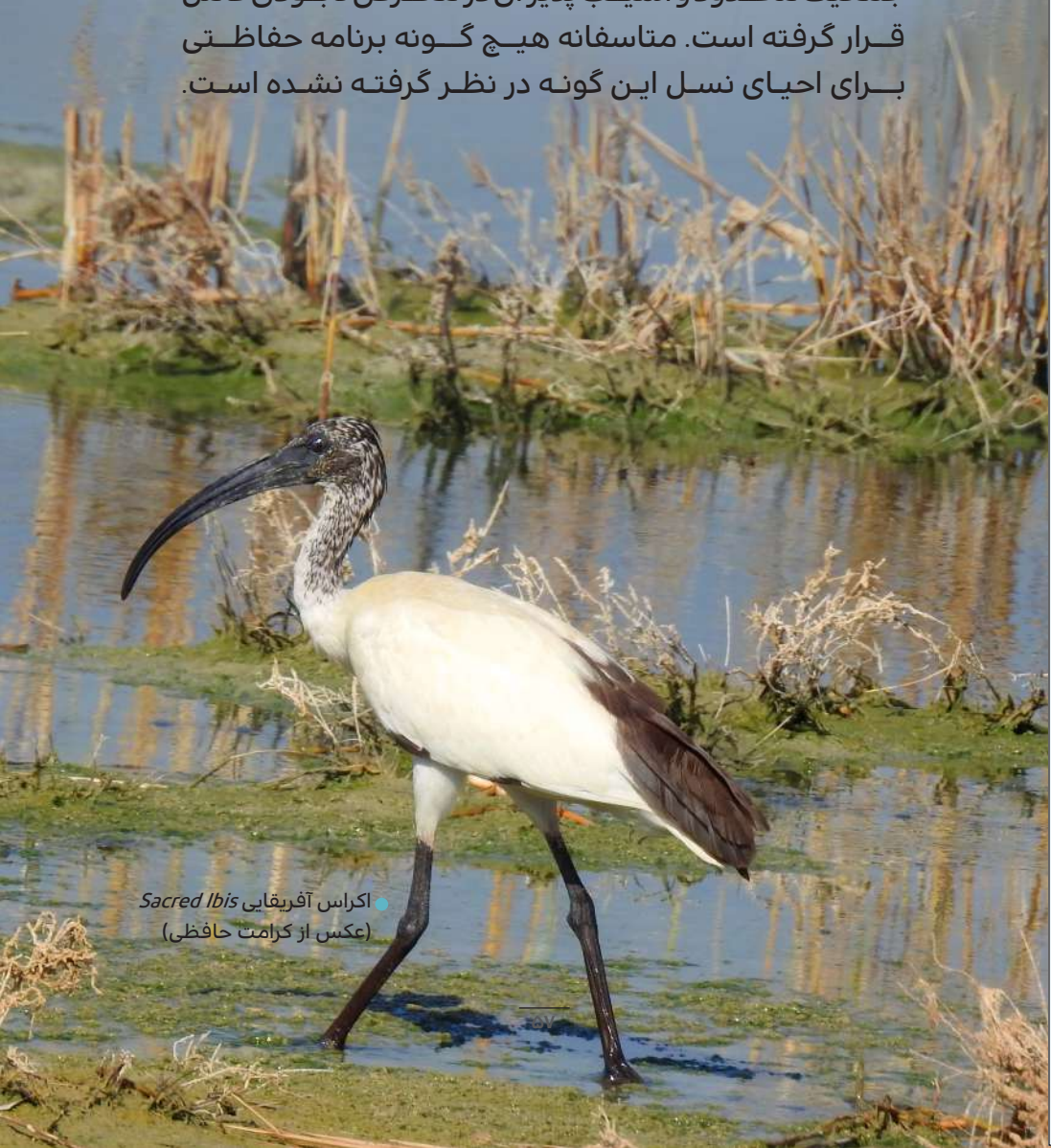

● غول حواصیل *Goliath Heron*

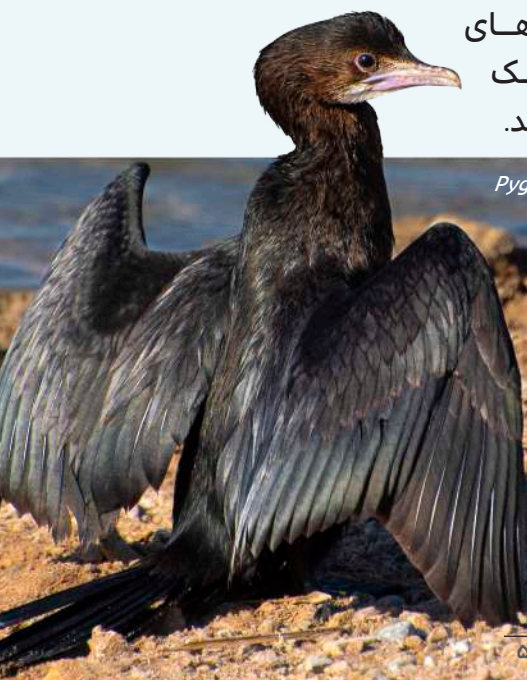
اکراس آفریقایی *Sacred Ibis*: از نادرترین پرندهگان ایران می‌باشد. زیستگاه اصلی این پرنده آفریقا است. جمعیت بسیار محدودی از این گونه در تالاب هورالعظیم وجود دارد. تالاب هورالعظیم تنها زیستگاه این گونه در ایران می‌باشد. در سال‌های اخیر به دلیل تخریب زیستگاه و شکار، جمعیت محدود و آسیب پذیر آن در معرض نابودی کامل قرار گرفته است. متأسفانه هیچ گونه برنامه حفاظتی برای احیای نسل این گونه در نظر گرفته نشده است.

● اکراس آفریقایی *Sacred Ibis*
(عکس از کرامت حافظی)

باکلان کوچک Pygmy Cormorant: از پرندگان بومی تالاب هورالعظیم است. باکلان کوچک پرنده‌ای حمایت‌شده است که پراکنش نسبتاً محدودی در کشور ما دارد. هورالعظیم اصلی‌ترین و پر جمعیت‌ترین زیستگاه این گونه مهم در کشور است. متأسفانه در سال‌های اخیر به دلیل تخریب زیستگاه، جمعیت آن در بیشتر مناطق کشور رو به کاهش گذاشته و در برخی مناطق به طور کلی از بین رفته است. این پرنده ماهی‌خوار، جمعیت نسبتاً مناسبی در تالاب هورالعظیم دارد. تخریب زیستگاه و شکار با اسلحه، جمعیت این گونه را شدیداً تهدید می‌کند. هر ساله تعداد زیادی از باکلان‌ها (شامل هر سه گونه باکلان موجود در تالاب هورالعظیم) توسط شکارچیان کشته می‌شوند یا در تورهای پر تعداد ماهی‌گیری گیر کرده و جان خود را از دست می‌دهند. نابودی تالاب هورالعظیم به دلایل مختلف، حیات بسیاری از گونه‌های جانوری از جمله باکلان کوچک را به شدت تهدید می‌کند.

● باکلان کوچک Pygmy Cormorant

حواصیل زرد *Squacco Heron*

بوتیمار کوچک *Little Bittern*: بوتیمارها در کنار آب، (جایی که پوشش گیاهی نیزاری و فشرده داشته باشد) زندگی می‌کنند.

بوتیمار کوچک *Little Bittern*

حواصیل ارغوانی *Purple Heron*

سسک خوش صدا (ساوی) *Savi's Warbler*: از پرنده‌گان کمیاب هورالعظیم می‌باشد.

دراج (جنس ماده) *Black Francolin*: از پرنده‌گان بومی و حمایت‌شده خوزستان و متاسفانه از پرنده‌گان مورد علاقه شکارچیان است. شکار با اسلحه، جمعیت آن را در بیشتر مناطق تا سرحد انقراض، کاهش داده است. تبدیل بیشه‌زارها به زمین کشاورزی، زیستگاه طبیعی این پرنده را در جلگه خوزستان نابود کرده است. آتش زدن کاه و کلش مزارع نیز آشیانه بسیاری از انواع پرنده‌گان از جمله دراج را نابود می‌کند.

● دراج (جنس ماده) *Black Francolin*

عقاب صحرائی (استپی) *Steppe Eagle*: گونه در معرض انقراض می‌باشد. این گونه لاشه‌خوار بوده و در سایت‌های دفن زباله به صورت گروهی دیده می‌شود. متأسفانه به دلیل کم شدن جمعیت چهارپایان وحشی، تغذیه از زباله‌ها و لاشه‌های آلوده، برخورد با کابل‌های خطوط انتقال نیرو و شکار، جمعیت جهانی آن به شدت کاهش یافته است و در فهرست گونه‌های در خطر انقراض قرار گرفته است.

● عقاب صحرائی (استپی) *Steppe Eagle*

دم جنبانک ابلق *White wagtail*: پرنده‌ای مهاجر در جلگه
خوزستان است.

● دم جنبانک ابلق *White wagtail*

زنبور خوار گلو خرمایی *Blue cheeked eater*
کندو داران قاتل زنبور خواران
غذای اصلی زنبورخوار گلوخرمایی را حشرات به ویژه انواع

زنبور و سنجاقک تشکیل می‌دهد.
برخی از کندوداران که به زیستگاه طبیعی این پرنده وارد شده‌اند، تحمل آن را ندارند که زنبورهایشان توسط این پرندگان خورده شود و برای کاهش خسارت به کندوهای

خود، اقدام به کشتار دسته‌جمعی این پرندگان زیبا می‌کنند. **یلوه‌آبی *Water Rail***: از پرندگان بومی تالاب هورالعظیم است. یلوه‌آبی پرنده‌ای است که در مناطق تالابی با نیزارهای انبوه زندگی می‌کند. پنجه‌های بلند این پرنده امکان حرکت و راه رفتن روی نیزارها را به خوبی فراهم ساخته است. انهدام تالاب‌ها و آتش زدن نیزارها، حیات بسیاری از گونه‌های جانوری از جمله یلوه‌آبی را به شدت تهدید می‌کند.

● یلوه‌آبی *Water Rail*

خروس کولی دم سفید *White-tailed Lapwing*: از پرندگان بومی و پر تعداد تالاب هورالعظیم است.

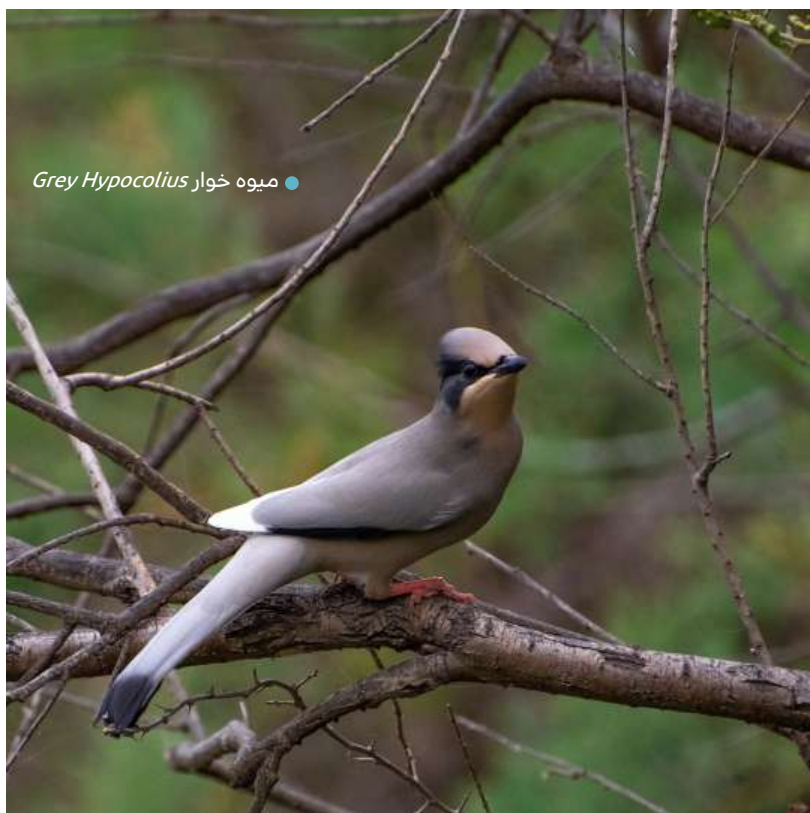
● خروس کولی دم سفید *White-tailed Lapwing*

پۇرۇشكان ارۇنقىمىد تالاب ھورالغۇچىم
قەسەل سەيۋىم مەنقى تەندى ار

لک لک سفید *White Stork*

میوه خوار *Grey Hypocolius*: از پرندگان مهاجر زادآور است. این پرندۀ زمستان را اغلب در نزدیکی دریای سرخ و سواحل خلیج فارس در شبه جزیره عربستان از جمله بحرین سپری می‌کند و در فصل بهار و تابستان برای تولیدمثل به خوزستان مهاجرت می‌کند. جلگه پهناور خوزستان مهم‌ترین مکان زادآوری میوه خوار در ایران است. متأسفانه در سال‌های اخیر، صید و فروش میوه خوارها رواج بسیار زیادی پیدا کرده است.

● میوه خوار *Grey Hypocolius*

پرواز گروهی سارها *Common Starling*: درهنگام
غروب دسته‌های بزرگ سار برای سپری کردن شب
به نیزارهای حاشیه رودخانه و آبگیرها پناه می‌آورند.
متأسفانه میزان صید این پرنده بسیار بالا
است و سال به سال از جمعیتش کاسته
می‌شود. صیادان به وسیله تور و در هنگام
شب آنها را در گروه‌های بزرگ به دام می‌اندازند.

● پرواز گروهی سارها *Common Starling*

فصل چهارم
پرندہ نگری

پرنده نگری

پرنده نگری فعالیتی بر پایه احترام به طبیعت و لذت بردن از دنیای زیبا و پر رمز و راز پرندگان است. هر چند پرنده نگری به طور مستقل، زیرمجموعه هیچ یک از شاخه های علوم نیست، اما از آنها بهره می برد. این فعالیت بیشتر به گردشگری نزدیک است و از زیر شاخه های مهم توریسم تلقی می گردد. پرنده نگری جستجو و پیدا کردن گونه های آزاد و وحشی پرندگان، لذت از تماشای آنها، در صورت امکان عکس برداری از آنها و اضافه کردن نام و سایر مشخصات گونه به لیست مشاهدات (Life List) هر فرد است. در اصل پرنده نگری یک فعالیت تفریحی - علمی بوده که به واسطه داشتن جاذبه های فراوان مورد استقبال بسیاری از مردمان علاقمند به طبیعت قرار گرفته است. در حال حاضر پرنده نگری پرطرفدارترین و پردرآمدترین شاخه اکوتوریسم در دنیا است. به طوری که پرنده نگری یکی از تفریحات محبوب ده ها میلیون نفر در سراسر دنیا محسوب می گردد. در لغت نامه ها پرنده نگری به صورت فعالیتی

تفریحی برای تماشا و مطالعه پرنده‌گان آزاد و وحشی در محیط‌های باز و طبیعی به ویژه گونه‌های نادر و کمیاب، تعریف شده است. جاذبه دیگر این فعالیت، محل اجرای آن است. برای تماشای پرنده‌گان آزاد و وحشی باید به محیط باز و طبیعت رفت. ممکن است ساعت‌ها و گاهی روزها در طبیعت به دنبال پرنده‌ها گشت. در دنیای پرنده‌نگری برای پیدا کردن و تماشای گونه‌های مختلف باید به نقاط فراوانی سفر کرد.

پرنده‌نگر کیست؟

در مجموع پرنده‌نگرها افراد مشتاقی هستند که همواره در حال مطالعه، سفر و تلاش برای جستجو و یافتن پرنده‌های آزاد و وحشی، خصوصاً گونه‌های جدید هستند. برای پرنده‌نگرها احترام به قوانین طبیعت و رعایت کلیه اصول مرتبط با اکوتوریسم، یک اصل محسوب می‌شود. در بسیاری از کشورهای پیشرفته، افراد از سنین پایین، پرنده‌نگری را می‌آموزند و تلاش می‌کنند تا آخر عمر بتوانند تمام یا اکثر پرنده‌گان دنیا را ببینند و از تماشای آنها لذت ببرند. اگر چه غالب پرنده‌نگرها تحصیلات مرتبط با پرنده و طبیعت ندارند، اما بسیاری از آنها به واسطه علاقه‌مندی، استمرار در کار و ارتباط مستقیم با پرنده‌ها، جز محققین و دانشمندان برجسته در زمینه پرنده‌گان هستند و گزارشات و مقالات آنها در مجامع علمی مورد پذیرش و احترام است. شرط لازم برای پرنده‌نگر شدن، علاقه‌مندی به طبیعت و دنیای زیبای پرنده‌گان است که با مجهز شدن به وسایل لازم (دوربین چشمی، کتاب راهنما، دفترچه یادداشت،

دوربین عکاسی و...) و شروع سفر، این امر محقق می‌گردد. با این تعریف همه افراد خانواده یا جامعه فارغ از نوع جنسیت، سن و سال، موقعیت اقتصادی و اجتماعی، می‌توانند یک پرنده‌نگر خوب و حرفه‌ای باشند. معمولاً دغدغه اصلی یک پرنده‌نگر و چیزی که ذهن او را مشغول می‌کند، کسب تجربه جدید و دیدن گونه‌های کمیاب است و مسائل اقتصادی، کاری، زمان و حتی در مواقعی مسائل امنیتی در درجه اهمیت کمتری هستند. برخلاف دیگر شاخه‌های طبیعت‌گردی مانند کوهنوردی، افرادی با توانایی کمتر فیزیکی و بدنی نیز می‌توانند به سادگی در برنامه‌های پرنده‌نگری شرکت کنند و جریان زندگی در طبیعت را از نزدیک لمس کنند.

پرنده‌نگری، گردشگری علمی و تفریحی منحصر به فردی است که اگر یک بار اتفاق بیافتد، بعدها هم تکرار خواهد شد.

پرنده‌نگری بهترین انتخاب برای رها شدن از هیاهوی زندگی شهری و آرام گرفتن در طبیعت و لمس رمز و راز آن از نزدیک است.

در پرنده‌نگری سعی بر این است تا گونه‌های مختلف پرنده شناخته شده و مکان و روش زندگی آنها بررسی شود و در عین حال مورد حفاظت نیز قرار بگیرند. پرنده‌نگرها در آغاز کار، دنیای جدیدی را پیش رو می‌بینند که تا پیش از این بی‌تفاوت از کنار آن می‌گذشته‌اند. دانستن این‌که بسیاری از پرنده‌هایی که با ظاهری کم و بیش یکسان می‌دیده‌اند، در واقع از خانواده‌ها و گاه راسته‌های گوناگونی بوده‌اند، برای آنها شگفت‌انگیز خواهد بود. گاه پرنده‌هایی با ظاهر و رنگ‌های کاملاً متفاوتی دیده بودند و گمان می‌کرده‌اند گونه کاملاً متفاوت هستند و به مرور در می‌یابند که اینها پرنده‌هایی از یک گونه اما با دو جنس نر و ماده بوده‌اند. یا پرنده‌ای نر اما در دو فصل مختلف سال بوده‌اند. بسیاری از پرنده‌های نر در زمان جفت‌یابی، رنگ پرهایشان دگرگون می‌شود و زیباتر می‌گردند. در میان پرندگان، نرها و ماده‌ها غالباً مانند هم نیستند. گاه حتی از نظر اندازه و وزن نیز با هم متفاوت‌اند. اما این مسئله در مورد پرندگان وحشی، گاه غیر قابل تصور است. در میان بیشتر پرندگان (حتی پستانداران) نرها زیباتر و دارای رنگ و خط و خال‌های بیشتری هستند. این ویژگی در گنجشکسانان بیش از دیگر پرنده‌ها دیده می‌شود. یکی از مهمترین لذت‌هایی که پرنده‌نگرها می‌برند لذت کشف و شناخت است. لذت بردن از کشف تفاوت‌های ریزی که میان گونه‌های یک خانواده وجود دارد. لذت کشف و شناخت پرنده‌ای که تنها طرح سایه‌ای از آن در غروب آفتاب دیده می‌شود. بسیاری از پرنده‌نگرها چنان

به این موضوع علاقه‌مند شده‌اند که به اندازه یک کارشناس، درباره پرنندگان، آگاهی و اطلاعات علمی دارند. پرنده‌نگرها عمدتاً به صورت گروهی و معمولاً گروه‌های کوچک چند نفره برای دیدن پرنندگان به طبیعت می‌روند. در این گروه‌ها اغلب یک نفر خبره و آشنا به این مقوله نیز گروه را همراهی و راهنمایی می‌کند. همه کسانی که به تازگی پرنده‌نگری را آغاز نموده‌اند، اگر در هر فصل تنها یک سفر به زیستگاه‌های طبیعی داشته باشند، در سال نخست بیش از یک سوم از پانصد و چند گونه پرنده‌های ایران را خواهند دید. اما این میزان در سال‌های بعد، کم و کمتر خواهد شد. به گونه‌ای که در سال‌های دیگر برای مشاهده گونه‌های ندیده، باید مسافت‌های طولانی‌تر را طی کنند و زمان بیشتری را به این امر اختصاص دهند. پرنده‌نگرها برای دیدن گونه‌های کمیاب یا گونه‌هایی که زیستگاه محدودی در نقاطی خاص داشته باشند، ممکن است صدها یا هزاران کیلومتر راه هوایی، زمینی و دریایی را طی کنند. گاه پرنده‌نگری یک گردشگری ماجراجویانه می‌شود. وقتی برای دیدن گونه‌ای خاص یا دیدن جمعیت بزرگی از پرنندگان در جزیره‌ای دور افتاده و جایی دور از دسترس، چندین کیلومتر راه دریایی را با یک قایق موتوری کوچک یا چند ساعت راه جاده در نم‌کاری گرم و سوزان طی می‌گردد، در حقیقت ماجراجویی رخ داده است. خوزستان از معدود استان‌های کشور است که ظرفیت بسیاری از گونه‌های گردشگری طبیعی را در خود دارد. از ویژگی‌های برتر اقتصاد مبتنی بر

بوم‌گردی، پاسداشت و پاسداری از طبیعت است، چرا که پویایی و پایداری آن، وابسته به طبیعت بوده و گسترش آن مصداق روشن توسعه‌ی پایدار است. اما آنچه مایه اندوه است، اینکه بسیاری افراد هنوز به ارزش‌های مادی و معنوی اشکال مختلف بوم‌گردی پی نبرده‌اند. ما هنوز نمی‌دانیم ارزش یک آبگیر و پرنده‌های آن که در حال نابودکردنش هستیم، به مراتب از ارزش چند کیلو گوشت پرنده‌هایی که شکار می‌کنیم، بیشتر است. هنوز بسیاری از ما انسانها نمی‌دانیم که ارزش این پرندگان از چند متر زمین که به خشکی‌های روستا، شهر و کشورمان با خشکاندن عمدی تالاب (جهت کشاورزی و عوامل دیگر)، می‌افزاییم بیشتر است. سالهاست که شکار پرندگان به روش‌های گوناگون یکی از راه‌های ارتزاق مردمی شده که در کنار تالاب‌ها زندگی می‌کنند. سالانه هزاران خوتکا، اردک مرمری، چنگر، کشیم و پرنده‌های کنارآبزی دیگر به دست بومیان شکار می‌شود و به فروش می‌رسد. در سال‌های اخیر جمع‌آوری تخم پرندگان دریایی از جمله سلیم خرچنگ‌خوار و نیز شکار پرنده‌هایی که از نظر عرف و شرع گوشت حلالی ندارند هم رواج یافته است. فلایمینگوها و به ویژه جوجه‌های جوان آن‌ها به تعداد

زیاد شکار می‌شوند. آتش زدن نیزارها و خشک کردن تالاب‌ها و نابودی زیستگاه جانوران برای گسترش زمین‌های کشاورزی و برداشت چند کیلو گندم، هندوانه و روز به روز بیشتر می‌شود.

چرا خوزستان بهشت پرندۀ نگرهاست؟

خوزستان از بهترین مناطق کشور ما برای پرندۀ نگری است. از حدود ۵۴۰ گونه پرندۀ ای که در ایران به ثبت رسیده‌اند بیش از ۳۵۰ گونه در خوزستان دیده شده‌اند. امکان دیدن بیش از نیمی از پرندۀ های ایران برای استان خوزستان، قابلیت کوچکی نیست. اگر برای یک پرندۀ شناس یا پرندۀ نگر حرفه‌ای، موقعیت جغرافیایی، ویژگی‌ها و مختصات اقلیمی نقاط مختلف خوزستان را بگویید، بی‌گمان تنوع پرندگان در این محدوده را پیش بینی خواهد کرد.

● چشم‌انداز تالاب هورالعظیم

قرار گرفتن در مسیر مهاجرت شمالی جنوبی پرنندگان از قفقاز و سیبری به آفریقا، یکی از این ویژگی‌هاست. ویژگی دیگر، تنوع اقلیمی است.

در یک جمع‌بندی دلایل اصلی ارزش‌ها و جایگاه ویژه استان خوزستان در پرنده‌نگری را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱- امکان دیدن بیش از نیمی از پرنندگان ایران در یک جغرافیای محدود استانی

۲- امکان دیدن آسان‌تر چند گونه‌ی کمیاب در ایران

۳- امکان دیدن چند گونه از پرنندگان خاورمیانه که در ایران تنها در این استان دیده می‌شوند.

۴- امکان دیدن دسته‌های بزرگ و جمعیت‌های پرشمار گونه‌هایی از پرنندگان

۵- امکان دیدن، پژوهش و بررسی زندگی و زادآوری پرنندگان آب شیرین رودخانه‌ها، پهنه‌های تالابی و آبگیرها در کنار آب نیمه شور و شور خورهای کناره خلیج فارس سرمایه‌ی بزرگی را برای استان خوزستان به ارمغان آورده است.

این مناطق، پناهگاه و زیستگاه یکی از مهمترین پرشمارترین اجتماعات پرنندگان بومی و مهاجر در ایران و خاورمیانه شده است.

خوزستان به خاطر آب‌های شور و شیرین دارای بالاترین آمار پرنندگان هم از نظر گونه و هم از نظر تعداد، در منطقه خاورمیانه است. آنچه تالاب‌ها، خورها و جزیره‌های خوزستان را از نمونه‌های مشابه دریای مازندران و حاشیه‌ی آن ممتاز می‌کند، مهاجرت پرنندگان نه تنها برای زمستان‌گذرانی بلکه برای زادآوری نیز هست. خوزستان مرکز تولید مثل و جوجه‌آوری هزاران هزار پرنده آبی و کنارآبی در ماه‌های گرم سال است.

هرچند پرندگان آبی و کنارآبی در خوزستان از نظر شمار و گوناگونی قابل توجه‌اند، اما پرندگان خشکی در مناطق کوهستانی، جنگلی، تپه ماهورهای مناطق نفت‌خیز و دشت‌های خوزستان هم چشمگیراند. برای پرنده‌نگرهای حرفه‌ای گونه‌هایی از پرندگان خوزستان می‌توانند تکراری و حتی پیش پا افتاده باشند، اما شانس دیدن پرندگانی از جمله گنجشک رودخانه‌ای، خروس‌کولی دم‌سفید و میوه‌خوار در خوزستان، بیشتر از نقاط دیگر ایران است، همچنین چند گونه از پرنده‌های ایرانی از جمله لیکوی خوزی (تالابی)، سسک خوزی (نیزار بصره‌ای)، اکراس آفریقایی و کلاغ میانرودان را تنها در خوزستان می‌توان تماشا کرد و این امتیازات، علاوه بر پرنده‌نگرها، سبب جلب نظر پرنده شناسان خارجی نیز می‌گردد. ارتفاع برخی از مناطق کوهستانی رشته کوه زاگرس در خوزستان نسبت به سطح دریا گاهی به بیش از سه هزار متر می‌رسد و این اختلاف ارتفاع، گاهی سبب کاهش دما تا حدود سی درجه سانتیگراد می‌گردد. عوامل جغرافیایی خاص در خوزستان و ناهمواری‌های آن، سبب شده تا تنوع آب و هوایی در نقاط مختلف آن به وجود آید. آب و هوای سرد کوهستانی، معتدل کوهپایه‌ای، گرم و مرطوب، گرم و خشک و بیابانی در خوزستان قابل تجربه است.

از سوی دیگر خوزستان سرزمین آب است. سرزمین رودهای کارون، کرخه، دز، مارون، زهره، جراحی و اروند بزرگ، سرزمین تالاب‌ها و دریاچه‌های پشت سدها، سرزمینی در کنار خلیج فارس، با جزیره‌ها و خورهای

همراه با پهنه‌های گسترده‌ی رسوبی است. کناره رودها، خورها، تالاب‌ها، جزیره‌ها و کرانه‌های گسترده خلیج فارس سبب جذب گونه‌های بسیاری از پرندگان آبی و کنار آبی در این منطقه از کشور شده است. بخش‌های کوهستانی، تپه ماهوری، بیابانی و نیمه بیابانی و جلگه‌ای، زیستگاه پرندگان خشکی‌زی هستند. بهترین زمان برای پرنده‌نگری در خوزستان، فصل بهار و پاییز است. نیمه اول فصل بهار به ویژه ادیبهشت ماه، زمانی است که پرندگان شروع به جفت‌یابی، لانه‌سازی و مراقبت از جوجه‌ها می‌کنند

● چشم‌انداز تالاب هورالعظیم

و در نتیجه به وفور دیده می‌شوند. نکته قابل توجه اینکه بیشتر گونه‌های شناخته شده در ایران، پرندگان مهاجرند (تقریباً ۷۰ درصد) و در فصل زادآوری، در ایران نیستند. اما در پاییز تعداد بسیاری از آنان به قصد گذراندن فصل سرما، راهی ایران می‌شوند. پرنده‌نگری از ظرفیت‌های ناشناخته گردشگری در خوزستان است. این استان با داشتن مکان‌های مهم پرنده‌نگری از جمله تالاب هورالعظیم، ظرفیت بسیار بالایی برای تبدیل شدن به یکی از قطب‌های مهم پرنده‌نگری برای گردشگران داخلی و خارجی را دارد. نشانه‌های امیدبخشی مانند نام‌گذاری اولین پنج‌شنبه هر آذر ماه به عنوان روز ملی پرنده‌نگری توسط طبیعت‌گردان، گسترش فعالیت موسسه‌ها در زمینه پرنده‌نگری و در دسترس بودن مجلاتی مانند Polocey و بالابان، نوید آینده‌ای رو به رشد برای پرنده‌نگری در ایران را می‌دهد.

نقاط مناسب پرنده‌نگری در تالاب هورالعظیم

پراکندگی و فراوانی گونه‌های پرندگان خصوصاً پرندگان مهاجر زمستان‌گذران در تالاب هورالعظیم، متفاوت است. مناطق شمالی تالاب برای مشاهده برخی گونه‌های مهم، مناسب بوده اما به علت وجود نیزارهای انبوه، مکان مناسبی برای حضور پر تعداد مرغابی‌سانان نمی‌باشد. در صورتی که مناطق جنوبی تالاب به علت عمق آب کمتر و مناطق با پوشش گیاهی مناسب، پذیرای تعداد بسیار زیاد و متنوع‌تری از پرندگان مهاجر آبی و کنارآبی است. احتمال دیدن برخی گونه‌های مهم و مورد علاقه پرنده‌نگرها

مانند اکراس آفریقایی، غول حواصیل و باکلان مارگردن در شمال تالاب هورالعظیم بسیار بیشتر است (حوضچه‌های شماره یک و دو همچنین حد فاصل شهر رفیع و جاده خاکی شط علی که مرز بین حوضچه شماره دو و سه تالاب می‌باشد)

پیشنهاد می‌شود برج دیده‌بانی نظامی و بلااستفاده در جاده شط علی به عنوان برج پرنده‌نگری مورد استفاده قرار گیرد. این برج دیده‌بانی در یکی از بهترین نقاط تالاب از نظر تنوع‌زیستی و وجود گونه‌های با ارزش و در خطر انقراض قرار دارد.

در بخش جنوبی تالاب (حوضچه‌های چهار و پنج) فراوانی گونه‌ها و تعداد بالای مرغابی‌سانان و سایر پرندگان کنارآبزی می‌باشد. طی سال‌ها پایش پرندگان، بخش جنوبی تالاب هورالعظیم و بخش شرقی حوضچه شماره چهار، بهترین مکان برای ایجاد فعالیت پرنده‌نگری و کارهای حفاظتی تشخیص داده شد. از جمله دلایل انتخاب این قسمت، عدم وجود تاسیسات شرکت ملی نفت و جاده‌های خاکی دسترسی مربوط به آن شرکت، در این محدوده از تالاب است که باعث برهم خوردن آرامش پرندگان مهاجر، ایجاد چشم‌انداز نامناسب، قطع جریان آب بین بخش‌های مختلف و همین‌طور آلودگی‌های زیست محیطی می‌شود. محدوده یاد شده دارای یک کانال ورودی دائمی آب می‌باشد که در تابستان هم این بخش از تالاب را زنده نگه می‌دارد و از مکان‌های تجمع اصلی پرندگان در تالاب هورالعظیم از نظر تنوع گونه‌ای و تعداد پرندگان می‌باشد. قسمت شرقی حوضچه شماره چهار تالاب هورالعظیم

از مکان‌های اصلی تجمع انواع پرندگان مهاجر در تعداد بسیار زیاد می‌باشد و بسیار بی نظیر است. تنها در یک چشم‌انداز می‌توان انواع گونه‌های پرندگان آبی و کنارآبی را در کنار هم دید که این تنوع و قابلیت، می‌تواند گردشگران و پرندۀ نگران بسیاری را جذب کند. پرندگان شکاری از محبوب‌ترین و جذاب‌ترین گونه‌های پرندگان در بین عموم مردم و علاقه‌مندان و متخصصان امور محیط زیست و طبیعت می‌باشند. مشاهده و شناسایی پرندگان شکاری برای علاقه‌مندان به پرندۀ نگری بسیار لذت‌بخش است. به دلیل وجود تجمع تعداد بسیار زیادی از انواع پرندگان مهاجر، خصوصاً انواع مرغابی‌سانان، انواع پرندگان شکاری شامل انواع عقاب، سارگپه، سنقر و قوش در محدوده یاد شده، قابل مشاهده می‌باشد که این امر بر جذابیت‌ها و اهمیت منطقه برای حفاظت هرچه بیشتر می‌افزاید.

ورودی دائمی آب و عمق مناسب آن، پوشش گیاهی مناسب و فراوانی غذا (در حاشیه این بخش از محدوده یاد شده حدود یک متر که برای انواع گونه‌های پرندگان غواص مناسب بوده و در اواسط تالاب عمق آن به تنها چند ده سانتی‌متر می‌رسد که محل مناسبی برای تغذیه و استراحت انواع گونه‌های اردک، حواصیل، فلامینگو، کفچه نوک و ... می‌باشد) باعث شده است تا ده‌ها هزار عدد از انواع پرندگان آبی و کنارآبی در فصول پاییز و زمستان در این بخش از تالاب جمع کرده و چشم‌اندازهای بی‌نظیر و چشم‌نوازی را خلق کنند. جاده آسفالت که هم مرز با منطقه حفاظت‌شده هورالعظیم می‌باشد، از بخش شرقی حوضچه شماره چهار عبور می‌کند و دسترسی به این بخش مهم را برای بازدیدکنندگان، آسان نموده است. نیزارهای انبوه حاشیه جاده به راحتی در دسترس بوده و مکان بی‌نظیری برای تماشای انواع گونه‌های گنجشک‌سانان، مهم و جذاب برای پرنده‌نگرها می‌باشد. یکی دیگر از امتیازات محدوده یاد شده، زادآوری سسک بصره (گونه در خطر انقراض جهانی و از پرندگان مورد علاقه پرنده‌نگرها در جهان) می‌باشد. سسک بصره به تنهایی می‌تواند سالانه تعداد بسیار زیادی از پرنده‌نگران داخلی و خارجی را به این تالاب جذب کند.

تعارضات مهم تالاب هورالعظیم

دژ و جاده‌ها و سایر مستحقات احداث شده در هور در زمان جنگ تحمیلی، اجرای پروژه‌های ملی در سطح وسیع از جمله ایجاد تاسیسات نفتی و حفر چاه‌های نفت (حوضچه نفتی آزادگان) متأسفانه شرکت نفت

جهت صرفه‌جویی در عملیات استخراج نفت، بدون در نظر گرفتن ملاحظات محیط‌زیستی، اقدام به استخراج در محیط خشک می‌نماید و از استخراج شناور و در آب پرهیز می‌نماید. علی‌رغم اعتراضات مختلف و ملاحظه شدت گرفتن گرد و غبار با کانون‌های تالابی، باز هم تاثیری در تغییر رویه نادرست، صورت نگرفته است. همچنین گودبرداری، خاک‌ریزی، ایجاد جاده‌های خاکی و آسفالت متعدد، که مانع گردش طبیعی آب درون تالاب می‌شود. عبور خطوط انتقال نفت از درون تالاب نیز از عوامل تهدیدآمیز برای تالاب هورالعظیم می‌باشد. تلفات جاده‌ای گسترده حیات‌وحش به دلیل وجود جاده‌های متعدد در سرتاسر تالاب نیز از مشکلاتی است که امنیت زیست‌مندان تالابی را تهدید می‌کند.

● سگ‌ها تهدیدی جدی برای حیات‌وحش منطقه

گره جنگلی؛ تلفات جاده‌ای

تلف شدن لاکپشت فراتی
گونه در خطر انقراض جهانی
در آتش‌سوزی نیزارها

آتش سوزی‌های وسیع در هور به دلایل مختلف، احداث سد بزرگ کرخه بدون انجام ارزیابی و مطالعات زیست محیطی و عدم رعایت حق‌آبه تالاب، عدم انجام مطالعات ارزیابی طرح‌ها و پروژه‌های عمرانی، از جمله طرح‌های آبیاری و زهکشی (شبکه زیر سد)، احداث جاده‌های دسترسی برای چاه‌های نفت و همچنین خطوط لوله نفت، از تعارضات مهم منطقه می‌باشند.

خشکاندن تالاب هورالعظیم برای عملیات حفاری ارزان‌تر توسط شرکت نفت

جاده‌کشی‌های شرکت نفت در دل تالاب هورالعظیم

تالاب‌های خوزستان غرق در خون

صید پرندگان در خوزستان سابقه‌ای طولانی دارد. در سالیان گذشته، ساکنان بومی بعضی از تالاب‌های این استان (تالاب‌های هورالعظیم و شادگان) در فصل مهاجرت، تعدادی پرندۀ را برای مصرف شخصی خود و خانواده صید می‌کردند. اما متأسفانه این صید سنتی و بومی در سال‌های اخیر، تغییرات عمده‌ای کرده و تبدیل به یک تجارت پرسود و کم زحمت با بهره‌جستن از منابع طبیعی و ثروت‌های ملی شده است، که در

رهاشدن زیالیه‌های پلاستیکی در محیط تالاب هورالعظیم، تهدیدی جدی برای حیات وحش

انحصار عده‌ای فرصت طلب قرار دارد. در سال‌های اخیر، همزمان با خشک شدن و کم آب شدن تالاب‌های خوزستان، انجام صید بی‌رویه و استفاده از روش‌های جدید و نامتعارف صید (مانند استفاده از دانه‌های آغشته به سم و دام‌های وسیع زمینی که پرندگان را در گروه‌های بزرگ به دام می‌اندازد) تعداد پرندگان مهاجر، به شدت کاهش پیدا کرده است و حضور بعضی گونه‌ها مانند انواع غاز و اردک را به صفر رسانده است. نسل‌کشی پرندگان مهاجر همه ساله در اوایل شهریور ماه هم‌زمان با ورود اولین گروه از پرندگان مهاجر (خوتکاهای ابرو سفید) آغاز شده و تا اواخر اسفندماه ادامه دارد. در مدت زمان حضور پرندگان مهاجر، محمی‌داران (دامگاه‌داران) حداکثر برداشت را از این پرندگان می‌کنند، به شکلی که در اواخر فصل مهاجرت، دامگاه‌ها و تالاب‌ها از پرندگان مهاجر، خالی می‌شود.

روش‌های صید پرندگان مهاجر در خوزستان ■ محمی‌ه یا دامگاه

محمی‌ه، آبیگری است طبیعی یا مصنوعی که آن را عده‌ای قرق کرده و حفاظت می‌کنند. در محمی‌ه‌ها صیادان با ایجاد امنیت ظاهری و ریختن دانه در نقاط مناسب، سعی در جذب حداکثری پرندگان مهاجر آبی را دارند. روش صید در محمی‌ه‌ها با استفاده از دام‌های بزرگ زمینی است که در زیر آب کار گذاشته شده است. صیادان به طور مرتب در نقاط خاص، دانه می‌ریزند و پرندگان را به تغذیه در آن محیط‌ها عادت می‌دهند. سپس تور را در زیر آب کار گذاشته و زمانی که پرندگان مشغول تغذیه از دانه‌ها هستند به

وسیله یک سیم که در تور کار گذاشته شده و در زیر آب متصل شده است، تور را می‌کشند و تور به مانند یک قفس بزرگ روی پرندگان می‌افتد. در این روش صید، هیچ گونه گزینشی در انتخاب گونه و تعداد پرنده وجود ندارد و می‌توان تا حتی هزار پرنده را در یک بار صید، به وسیله تور به کام مرگ کشید. متأسفانه این روش، کاربرد بسیار زیادی دارد و باعث کاهش جمعیت انواع گونه‌های پرندگان مهاجر شده است.

■ صید به روش تور هوایی

در شادگان تورهای هوایی برای شکار پرندگان رایج است. شکارچیان تورهایی شبیه به تور والیبال در ارتفاع پایین اما با طول زیاد که گاه به ۱۰۰ متر می‌رسد برپا می‌کنند، تا پرندگان را درست هنگام بال‌گشودن از سطح آب و در ارتفاع پایین پروازی، به دام بیندازند و در تور گرفتار کنند. در روش استفاده از تورهای هوایی هیچ گزینشی در نوع و تعداد پرندگان صید شده وجود ندارد و پرندگان اعم از حرام‌گوشت و حلال گوشت قربانی این روش صید هستند. از انواع پرندگان حرام‌گوشت مشاهده شده در بازارهای اهواز و شادگان می‌توان به باکلان (که پرنده‌ای ماهی‌خوار است)، انواع حواصیل، فلامینگو، انواع کشیم، کاکایی و انواعی از گونه‌های کنارآبزی اشاره کرد.

■ استفاده از دانه‌های آغشته به سم

این روش در گذشته نه چندان دور یکی از پرکاربردترین روش‌ها برای صید انواع پرندگان مهاجر بود. متأسفانه از این روش در سال‌های گذشته بسیار استفاده شده و جمعیت انواع پرندگان بومی و مهاجر را به شدت کاهش داده است. در این روش افراد سودجو دانه‌ها را به نوعی سم آغشته کرده و در محدوده‌های مشخص در خشکی یا آب پخش می‌کنند. این روش جمعیت انواع گونه‌های غاز را رو به نابودی برده است و دیگر در هیچ نقطه‌ای از استان پهناور خوزستان نمی‌توان دسته‌های بزرگ و پر سروصدای آنها را مشاهده کرد. همچنین در نتیجه استفاده از دانه‌های آغشته به سم که برای صید پرندگان به کار برده می‌شود، پستانداران هم به دلیل تغذیه از پرندگان مسموم یا نیمه جان، به کام مرگ کشیده می‌شوند.

اجساد پرندگان شکار شده در بازارهای خوزستان